

**NIIN SANOTUN
MARKKINAKYSYMYKSEN
JOHDOSTA⁹**

Kirjoitettu syksyllä 1893
Julkaistu ensi kerran vuonna 1937
aikakauslehdessä „Bolshevik“ N:o 21

Julkaistaan
käsikirjoituksen mukaan

По поводу так-называемого
вопроса о росниках.

I.

Можно ли у нас в России развиваться и процветать капитализм, когда масса народа бедна и беднейшая все та же? Ведь для развития капитализма требуется широкое внутреннее рынок, а развитие хозяйства подрывает два этих условия, первая совокупность состоит в том, что с одной стороны организуются капиталистические предприятия, вторая, правда, что превращая капитал в средство к жизни и к процветанию, производит в то же время, капиталистический способ создания себе рынок, но именно в то же время, чтобы на счет франшиз остатков капиталистического хозяйства у нас не было, требуется много раз-

I

Voiko kapitalismi meillä Venäjällä päästä kehittymään ja kehittyä täydellisesti, kun suuret kansanjoukot ovat köyhiä ja köyhtyvät yhä enemmän? Tarvitaanhan kapitalismin kehitystä varten laajat sisäiset markkinat, mutta talonpoikaiston taloudellinen häviö horjuttaa näitä markkinoita, uhkaa sulkea ne kokonaan ja tehdä mahdottomaksi kapitalistisen järjestyksen aikaansaamisen. Tosin sanotaan, että muuttaessaan välittömien tuottajiemme luontais-talouden tavarataloudeksi kapitalismi siten luo itselleen markkinat, mutta voidaanko olettaa, että luontaistalouden surkeiden jätteiden pohjalla puolittain kerjäläistyneillä talonpojilla voisi meillä kehittyä sellainen mahtava kapitalistinen tuotanto, minkä me näemme Lännessä? Eikö ole selvää, että yksistään joukkojen köyhtymisen takia meidän kapitalismimme on jotain voimatonta ja pohjaa vailla olevaa kapitalismia, joka ei pysty leviämään maan koko tuotantoon eikä tulemaan yhteiskunnallisen talou-temme *perustaksi?*

Sellaisia ovat ne kysymykset, joita kirjallisuutemme esittää tuon tuostakin venäläisiä marxilaisia vastaan; ajatus markkinain puuttumisesta on eräs tärkeimpiä perusteluja Marxin teorian Venäjään soveltuvaisuutta vastaan. Tämän perustelun kumoamiselle on omistettu muun muassa tutkielma „*Markkinakysymys*”, jonka nyt otamme käsiteltäväksemme.

II

Referentin tärkeimpänä edellytyksenä on oletamus „kapitalistisen tuotannon yleisestä ja yksinomaisesta herruudesta”. Lähtien tästä edellytyksestä referentti esit-

tää „Pääoman” II osan XXI luvun sisällön (3:s osasto — „Yhteiskunnallisen kokonaispääoman uusintaminen ja kierto”).

Marx asettaa tässä tehtäväkseen tutkia, millä tavalla yhteiskunnallinen tuotanto korvaa sen osan tuotteesta, joka menee työläisten ja kapitalistien yksilöllisten tarpeiden tyydyttämiseen, ja sen osan, joka menee tuotannollisen pääoman ainesten muodostamiseen. Kun siis I osassa, tutkittaessa *yksilöllisen* pääoman tuotantoa ja uusintamista, voitiin rajoittaa pääoman ja tuotteen perusosien analysoimiseen niiden arvon mukaan — [tuotteen arvon, kuten „Pääoman” I osassa on osoitettu, muodostavat c (pysyvä pääoma) + v (vaihteleva pääoma) + m (lisäarvo)], — niin tässä on jo otettava huomioon tuotteen jakaantuminen sen aineellisen kokoonpanon mukaan, sillä se osa tuotteesta, joka on pääoman aineksiä, ei voi mennä yksilölliseen kulutukseen, ja päinvastoin. Sen vuoksi Marx jakaa koko yhteiskunnallisen tuotannon — ja siis myös koko yhteiskunnallisen tuotteen, — kahteen lohkoon: I) tuotantovälineiden tuotanto, s.o. tuotannollisen pääoman ainesten, sellaisten tavaroiden tuotanto, jotka voivat joutua vain tuotannolliseen kulutukseen, ja II) kulutuvälineiden tuotanto, s.o. sellaisten tavaroiden tuotanto, jotka joutuvat työläisluokan ja kapitalistiluokan yksilölliseen kulutukseen.

Tutkimusten perustaksi otetaan seuraava kaava [arabialaiset numerot merkitsevät arvoyksikköjä, esimerkiksi miljoonia ruplia, ja roomalaiset numerot merkitsevät yhteiskunnallisen tuotannon mainittuja lohkoja. Lisäarvon suhdeluvuksi on otettu 100%]:

$$\begin{array}{l} \text{I } 4.000 c + 1.000 v + 1.000 m = 6.000 \text{ (Pääoma} = 7.500) \\ \text{II } 2.000 c + 500 v + 500 m = 3.000 \text{ (Tuote} = 9.000) \end{array}$$

Olettakaamme aluksi, että me olemme tekemisissä yksinkertaisen uusintamisen kanssa, t.s. olettakaamme, että tuotanto ei laajene, vaan pysyy vakituisesti saman suuruisena; se merkitsee, että kapitalistit kuluttavat koko lisäarvon¹⁰ yksilöllisiin tarpeisiin eivätkä tuotannollisiin tarpeisiin, ei kasaantumiseen. Tästä ehdosta johtuen on ilmeistä, ensiksikin, että II 500 v ja II 500 m pitää joutua tämän saman II lohkon kapitalistien ja työläisten kulutettaviksi, sillä tämä tuote on olemassa

yksilöllisten tarpeiden tyydyttämiseen tarkoitettujen kulutusvälineiden muodossa. Edelleen, I 4.000 c luontaismuodossaan on kulutettava samaisen I lohkon kapitalistien, sillä se ehto, että tuotannon määrän pitää pysyä muuttumattomana, vaatii saman pääoman säilyttämistä seuraavaksi vuodeksi tuotantovälineiden tuottamista varten; siis pääoman tämän osan korvaamisessa ei myöskään ole mitään vaikeuksia: kivihiiilen, raudan, koneiden y.m.s. luontaismuodossa olevan tuotteen vastaava osa tulee vaihdetuksi tuotantovälineiden tuotantoa harjoittavien kapitalistien kesken ja se palvelee heitä edelleenkin pysyvänä pääomana. Näin ollen jäävät jäljelle I (v + m) ja II c. I 1.000 v + I 1.000 m — tuote, joka on olemassa tuotantovälineiden muodossa, mutta II 2.000 c on olemassa kulutusvälineiden muodossa. I lohkon työläisten ja kapitalistien (yksinkertaisen uusintamisen ehdolla, s.o. kun koko lisäarvo kulutetaan) on kulutusvälineitä kulutettava 2.000:n arvosta [1.000 (v) + 1.000 (m)]. Voidakseen jatkaa tuotantoa entisessä laajuudessa on II lohkon kapitalistien hankittava tuotantovälineitä 2.000:n arvosta saadakseen korvatuksi pysyvän pääomansa (2.000 II c). Tästä käy selväksi, että I v + I m on vaihdettava II c:hen, sillä muuten ei tuotanto ole mahdollista entisissä mittasuhteissa. Yksinkertaisen uusintamisen ehtona on I lohkon vaihtelun van pääoman ja lisäarvon summan yhtäläisyys II lohkon pysyvän pääoman kanssa: I (v + m) = II c. Toisin sanoen tämä laki voidaan määritellä näin: vuoden kuluessa tuotetun *uuden* arvon *kokonais*summan (kummassakin lohossa) pitää olla yhtä suuren kuin kulutusvälineiden muodossa olevan tuotteen kokonaisarvo: I (v + m) + II (v + m) = II (c + v + m).

Todellisuudessa ei yksinkertaista uusintamista luonnollisesti voi olla olemassa sen vuoksi, että koko yhteiskunnan tuotanto ei voi jäädä joka vuosi entisiin rajoihinsa, kuin myöskään sen vuoksi, että kasaantuminen on kapitalistisen järjestelmän laki. Tarkastelkaamme siis, millä tavalla tapahtuu yhteiskunnallinen tuotanto laajenevissa mittasuhteissa eli kasaantuminen. Kasaantumisen oloissa kapitalistit käyttävät omiin tarpeisiinsa vain osan lisäarvosta, muu osa käytetään tuotannollisesti, s.o. muutetaan tuotannollisen pääoman aineksiksi tuotannon laajentamista varten. Sen vuoksi silloin, kun tapahtuu kasaantumista,

eivät I ($v + m$) ja II c voi olla yhtä suuret: on välttämättöntä, että I ($v + m$) olisi suurempi kuin II c , jotta osa I lohkon lisäarvosta (I m) jäisi vaihtamatta kulutusvälineisiin ja palvelisi tuotannon laajentamista. Siten saadaan

A. *Yksinkertaisen uusintamisen kaava:*

$$\text{I } 4.000 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000.$$

$$\text{II } 2.000 \text{ c} + 500 \text{ v} + 500 \text{ m} = 3.000.$$

$$\text{I } (v + m) = \text{II } c.$$

B. *Kasaantumisen lähtökohdan kaava:*

$$\text{I } 4.000 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000.$$

$$\text{II } 1.500 \text{ c} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000.$$

$$\text{I } (v + m) > \text{II } c.$$

Katsokaamme nyt, millä tavalla yhteiskunnallisen tuotannon pitää käydä silloin, kun tapahtuu kasaantumista.

Ensimmäinen vuosi.

$$\text{I } 4.000 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000. \quad \{\text{Pääoma} = 7.250\}$$

$$\text{II } 1.500 \text{ c} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000. \quad \{\text{Tuote} = 9.000\}$$

I ($1.000 \text{ v} + 500 \text{ m}$) vaihdetaan II 1.500 c :hen (kuten yksinkertaisessakin uusintamisessa).

I 500 m kasaantuu, s.o. käytetään tuotannon laajentamiseen, se muuttuu *pääomaksi*. Kun noudatetaan aikaisempaa jakoa pysyvään ja vaihtelevaan pääomaan, niin saadaan

$$\text{I } 500 \text{ m} = 400 \text{ c} + 100 \text{ v}.$$

Pysyvä lisäpääoma (400 c) sisältyy itseensä tuotteen I lohossa (sen luontaismuotona ovat tuotantovälineet); mutta vaihteleva lisäpääoma (100 v) on saatava II lohkon kapitalisteilta, joiden myöskin pitää siis kasata: he vaihtavat osan lisäarvostaan (II 100 m) tuotantovälineisiin (I 100 v) ja muuttavat nämä tuotantovälineet pysyväksi lisäpääomaksi. Siis heidän pysyvä pääomansa kasvaa 1.500 :sta c :stä 1.600 :aan c :hen; sen käsittelyyn tarvitaan lisätöivoimaa — **50 v**,— joka saadaan taaskin II lohkon kapitalistien lisäarvosta.

Liittämällä lisäpääoman I ja II lohossa alussa olleeseen pääomaan, saadaan tällainen tuotteen jakautuminen:

$$I \ 4.400 \ c + 1.100 \ v + (500 \ m) = 6.000.$$

$$II \ 1.600 \ c + 800 \ v + (600 \ m) = 3.000.$$

Sulkumerkeissä oleva lisäarvo merkitsee kapitalistien käyttövaroja, s.o. sitä osaa lisäarvosta, mikä ei mene kasaantumiseen, vaan kapitalistien henkilökohtaisiin tarpeisiin.

Jos tuotanto tulee tapahtumaan entiseen tapaan, niin vuoden lopussa on:

$$I \ 4.400 \ c + 1.100 \ v + 1.100 \ m = 6.600 \ \{ \text{Pääoma} = 7.900 \}$$

$$II \ 1.600 \ c + 800 \ v + 800 \ m = 3.200 \ \{ \text{Tuote} = 9.800 \}$$

I (1.100 v + 550 m) vaihdetaan II 1.650 c:hen, jolloin lisääntyneet 50 c otetaan II 800 m:stä [jolloin c:n suureneneminen 50:llä aiheuttaa v:n suurenemisen 25:llä].

Edelleen 550 I m kasaantuu entiseen tapaan:

$$550 \ I \ m = 440 \ c + 110 \ v$$

$$165 \ II \ m = \overbrace{110}^{\leftarrow} \ c + 55 \ v.$$

Liittämällä nyt lisäpääoman alussa olleeseen pääomaan [I 4.400 c:hen — 440 c:tä; I 1.100 v:hen — 110 v:tä. II 1.600 c:hen — 50 c:tä ja 110 c:tä; ja II 800 v:hen — 25 v:tä ja 55 v:tä] saadaan:

$$I \ 4.840 \ c + 1.210 \ v + (550 \ m) = 6.600$$

$$II \ 1.760 \ c + 880 \ v + (560 \ m) = 3.200$$

Tuotannon jatkuessa edelleen saadaan

$$I \ 4.840 \ c + 1.210 \ v + 1.210 \ m = 7.260 \ \{ \text{Pääoma} = 8.690 \}$$

$$II \ 1.760 \ c + 880 \ v + 880 \ m = 3.520 \ \{ \text{Tuote} = 10.780 \}$$

ja niin edelleen.

Siinä ovat — pääpiirteissään — tulokset Marxin tutkimuksista koko yhteiskunnallisen pääoman uusintamisen alalla. Nämä tutkimukset (se on huomautettava) on tässä esitetty kaikkein suppeimmassa muodossa; on jätetty pois hyvin monia seikkoja, jotka Marx on analysoinut yksityiskohtaisesti, — kuten esimerkiksi rahan kiertoliike, vähitellen kuluvan kiinteän pääoman korvaaminen j.n.e. — koska kaikella sillä ei ole suoranaista yhteyttä käsiteltävänä olevaan kysymykseen.

III

Mitä johtopäätöksiä referentti tekee näistä Marxin tutkielmista? Valitettavasti hän ei anna kyllin tarkkaa ja määrättyä sanamuotoa johtopäätöksistään, joten minun itseni täytyy päätellä niistä eräiden huomautusten perusteella, jotka eivät ole täysin sopusoinnussa keskenään. Niinpä esimerkiksi saamme lukea:

„Tässä me näimme”, sanoo referentti, „millä tavalla kasaantuminen tapahtuu I lohossa, tuotantovälineiden tuottamisessa tuotantovälineitä varten: ...tämä kasaantuminen tapahtuu riippumatta sen enempää kulutustarvikkeiden tuottamisen vaihteluista kuin myöskään itse henkilökohtaisesta kulutuksesta, olkoon kysymyksessä kenen kulutus tahansa” (liuska $15\frac{1}{3}$).

Ei tietenkään voida puhua kasaantumisen „riippumattomuudesta” kulutustarvikkeiden tuotannosta jo senkään vuoksi, että tuotannon laajentamiseen tarvitaan uutta vaihtelevaa pääomaa ja siis myöskin kulutustarvikkeita; tekijä on tällä sanonnallaan halunnut nähtävästi vain korostaa sitä kaavan erikoisuutta, että I c:n — I lohkon pysyvän pääoman — uusintaminen tapahtuu ilman vaihtoa II lohkon kanssa, s.o. yhteiskunnassa joka vuosi, sanokaamme, vissi osa kivihiiltä tuotetaan samaisen kivihiilen tuottamista varten. Luonnollisesti tämä tuotanto (kivihiilen tuottaminen kivihiilen saantia varten) yhtyy useampien sitä seuraavien vaihtojen kautta kulutustarvikkeiden tuotantoon: — muuten eivät voisi tulla toimeen enempää kivihiiliteollisuuden harjoittajat kuin heidän työläisensäkään.

Toisessa paikassa referentti lausuu ajatuksensa jo huomattavasti heikommin: „Kapitalistisen kasaantumisen *pääasiallinen* kehityskulku”, sanoo hän, „tapahtuu ja on tapahtunut (lukuunottamatta hyvin varhaisia vaihteita) riippumatta jostain välittömistä tuottajista, riippumatta minkään väestökerroksen yksilöllisestä kulutuksesta” (liuska 8). Tässä jo viitataan ainoastaan siihen, että tuotantovälineiden tuotanto kapitalismin historiallisessa kehityksessä on vallitsevana kulutustarvikkeiden tuotantoon nähden. Sellainen maininta toistuu vielä kerran: „Kun kapitalistiselle yhteiskunnalle on tyyppillistä toisaalta kasaantuminen kasaantumista varten, tuotannollinen eikä

yksilöllinen kulutus, niin toisaalta sille on *tyypillistä* juuri tuotantovälineiden tuottaminen tuotantovälineitä varten" (liuska 2^{1/2}). Jos tekijä halusi näillä maininnoilla sanoa, että kapitalistinen yhteiskunta eroaa muista, sitä edeltäneistä taloudellisista organisaatioista juuri koneiden ja niille välttämättömien tarvikkeiden (kivihiilen, raudan j.n.e.) kehityksessä, niin se on aivan oikein. Tekniikan kehitystason kannalta kapitalistinen yhteiskunta on kaikkia muita yhteiskuntajärjestelmiä korkeammalla, ja tekniikan edistys ilmeneekin juuri siinä, että ihmisen työ jää yhä enemmän taka-alalle koneiden työhön verraten.

Sen sijaan, että ryhtyisimme arvostelemaan referentin liian epäselviä lausuntoja, on sen vuoksi parempi kääntyä suoraan Marxin puoleen ja tarkastella, voidaanko hänen teoriastaan tehdä sellainen johtopäätös, että I lohko on „vallitseva” II lohkon suhteen ja miten tämä vallitseminen on ymmärrettävä.

Yllä esitetystä Marxin kaavasta ei laisinkaan voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että I lohko olisi vallitsevana II lohkon suhteen: molemmat kehittyvät siinä rinnakkain. Mutta tässä kaavassa ei ole otettu huomioon juuri teknillistä edistystä. Kuten Marx on „Pääoman” I osassa todistanut, teknillinen edistys ilmenee siten, että vaihtelevan pääoman suhde pysyvään pääomaan $\left(\frac{v}{c}\right)$ pienenee vähitellen, kun taas kaavassa tämä suhde on säilytetty muuttumattomana.

On itsestään selvää, että jos tämä muutos otetaan kaavaan, niin tuotantovälineiden kasvu käy nopeammaksi kuin kulustarvikkeiden kasvu. Mielestäni kuitenkin on paikallaan esittää nuo laskelmat ensinnäkin havainnollisuuden vuoksi ja toiseksi välttääksemme mahdollisia vääriä johtopäätöksiä tämän lähtökohdan johdosta.

[Allaolevassa taulukossa on kasaantumisen suhdeluku säilytetty muuttumattomana: puolet lisäarvosta menee kasaantumiseen ja puolet yksilölliseen käyttöön.]

[Allaolevan kaavan voi sivuuttaa ja siirtyä suoraan siitä johtuviin johtopäätöksiin, jotka ovat seuraavalla sivulla. Kirjaimet *lp* merkitsevät lisäpääomaa, joka käytetään tuotannon laajentamiseen, s.o. lisäarvon kasaantuvaa osaa.]

1:nen I 4.000 c+1.000 v+1.000 m=6.000..... v:(c+v)=20,0 %
 vuosi) II 1.500 c+ 750 v+ 750 m=3.000..... " " " 33,3 %

I (1.000 v+ 500 m)=II 1500 c

1p. I 500 m=450 c+50 v..... " " " $\frac{1}{10}$

1p. II 60 m=50 c+10 v..... " " " $\frac{1}{6}$

I 4.450 c+1.050 v+(500 m)=6.000

II 1.550 c+ 760 v+(690 m)=3.000

2:nen I 4.450 c+1.050 v+1.050 m=6.550..... " " " 19,2 %
 vuosi) II 1.550 c+ 760 v+ 760 m=3.070..... " " " 32,9 %

I (1.050 v+ 525 m)=II 1.575 c

II (1.550 c+25 m)

1p. II 28 m= 25 c+ 3 v..... " " " noin $\frac{1}{9}$

1p. I 525 m=500 c+25 v..... " " " noin $\frac{1}{21}$

1p. II 28 m= 25 c+ 3 v..... " " " noin $\frac{1}{9}$

I 4.950 c+1.075 v+(525 m)=6.550

II 1.602 c+ 766 v+(702 m)=3.070

3:s I 4.950 c+1.075 v+1.075 m=7.100..... " " " 17,8 %
 vuosi) II 1.602 c+ 766 v+ 766 m=3.134..... " " " 32,3 %

I (1.075 v+537 $\frac{1}{2}$ m)=II 1.612 $\frac{1}{2}$ c

II (1.602 c+10 $\frac{1}{2}$ m)

1p. II 11 $\frac{1}{2}$ m=10 $\frac{1}{2}$ c+ 1 v..... " " " noin $\frac{1}{12}$

1p. I 537 $\frac{1}{2}$ m=517 $\frac{1}{2}$ c+20 v..... " " " noin $\frac{1}{26}$

1p. II 22 m=20 c+2 v..... " " " $\frac{1}{11}$

I 5.467 $\frac{1}{2}$ c+1.095 v+(537 $\frac{1}{2}$ m)=7.100

II 1.634 $\frac{1}{2}$ c+ 769 v+(730 $\frac{1}{2}$ m)=3.134

4:s I 5.467 $\frac{1}{2}$ c+1.095 v+1.095 m=7.657 $\frac{1}{2}$ " " " 16,7 %

vuosi) II 1.634 $\frac{1}{2}$ c+ 769 v+ 769 m=3.172 $\frac{1}{2}$ " " " 32,0 %

ja niin edelleen.

Vertailkaamme nyt tästä kaavasta johtuvia johtopäätöksiä yhteiskunnallisen tuotteen eri osien kasvusta:

	Tuotantovälineet, jotka tuotetaan		Tuotantovälineet, jotka tuotetaan		Kulutusvälineet		Koko yhteiskunnallinen tuote	
	tuotantovälineitä varten	%:ssa	kulutusvälineitä varten	%:ssa	%:ssa	%:ssa	%:ssa	
1:nen vuosi	4.000	100	2.000	100	3.000	100	9.000	100
2:nen vuosi	4.450	111,25	2.100	105	3.070	102	9.620	107
3:s vuosi	4.950	123,75	2.150	107,5	3.134	104	10.234	114
4:s vuosi	5.467 $\frac{1}{2}$	136,7	2.190	109,5	3.172	106	10.828 $\frac{1}{2}$	120

Näin ollen me näemme, että kaikkein nopeimmin kasvaa tuotantovälineiden tuotanto tuotantovälineitä varten, sen jälkeen tuotantovälineiden tuotanto kulutusvälineitä varten ja kaikkein hitaimmin kulutusvälineiden tuotanto. Tämän johtopäätöksen olisi voinut tehdä ilman „Pääoman” II osassa olevia Marxin tutkielmiakin sen lain perusteella, että pysyvällä pääomalla on tendenssi kasvaa nopeammin kuin vaihteleva pääoma: väittämä tuotantovälineiden nopeammasta kasvusta on tämä sama laki sanottuna toisin sanoin ja koko yhteiskunnalliseen tuotantoon sovellettuna.

Mutta ehkä on syytä ottaa vielä askel eteenpäin? Kun me lähdimme siitä, että v :n suhde $c+v$:hen pienenee alituisesti, niin miksei voitaisi lähteä siitä, että v supistuu nollaan, että sama määrä työläisiä on riittävä suurempaa tuotantovälinemäärää varten? Siinä tapauksessa lisäarvon kasaantuva osa liitetään välittömästi I lohkon pysyvään pääomaan ja yhteiskunnallisen tuotannon kasvu tapahtuu

ainoastaan siten, että kasvaa tuotantovälineiden tuottaminen tuotantovälineitä varten, II lohkon pysyessä entiseilään * täydellisesti **.

Se olisi tietysti jo kaavojen väärinkäyttämistä, sillä sellainen johtopäätös perustuu epäuskottaviin olettamuksiin ja siksi se on väärä. Onko mahdollista, että tekniikan edistys, joka supistaa v :n suhdelukua c :hen verrattuna, ilmeneisi ainoastaan I-lohkoissa jättäen II lohkon kokonaan pysähdyksiin? Olisiko se kapitalistisen yhteiskunnan lakien mukaista, ettei II-lohkoissa tapahtuisi laisinkaan kasaantumista, kun tämä yhteiskunta *vaatii* perikadon uhalla jokaista kapitalistia laajentamaan liikettään?

Siis ainoa oikea johtopäätös, joka voidaan tehdä ylläesitettyistä Marxin tutkielmista, on se, että *kapitalistisessa yhteiskunnassa tuotantovälineiden tuotanto kasvaa nopeammin kuin kulutusvälineiden tuotanto*. Kuten on jo sanottu, tämä johtopäätös on suoranainen seuraus siitä yleisesti tunnetusta väittämästä, että kapitalistinen tuotanto luo verrattomasti paljon korkeammalle kehittyneen tekniikan kuin aikaisemmat aikakaudet ***. Marx puhuu — erikoisesti juuri tästä kysymyksestä — vain yhdessä kohdassa täysin määritellysti, ja tuo kohta vahvistaa esitetyn määritelmän täysin oikeaksi:

„Kapitalistisen yhteiskunnan ero villi-ihmisistä ei ole se, kuten Senior arvelee, että muka juuri villi-ihmisen etuoikeutena ja erikoisuutena on työnsä käyttäminen tavalla, joka ei anna hänelle mitään tuotteita, jotka voisivat muuttua tuloiksi, s.o. kulutusvälineiksi,— vaan ero on siinä, että

* En tahdo sanoa, että sellainen ilmiö olisi erillisenä tapauksena kerrassaan mahdollon. Mutta eihän tässä ole kysymys harvinaisuuksista, vaan kapitalistisen yhteiskunnan yleisestä kehityslaista.

** Selvyyden vuoksi esitän kaavan avulla, mistä on kysymys:

$$\begin{aligned} & \text{I } 4.000 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.000 \\ & \text{II } 1.500 \text{ c} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000 \\ & \quad \text{I } (1.000 \text{ v} + 500 \text{ m}) = \text{II } 1.500 \text{ c} \\ & \quad \quad \text{I } 500 \text{ m kasaantuu yhtyen I } 4.000 \text{ c:hen:} \\ & \quad \text{I } 4.500 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + (500 \text{ m}) = 6.000 \\ & \quad \text{II } 1.500 \text{ c} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000 \\ & \text{I } 4.500 \text{ c} + 1.000 \text{ v} + 1.000 \text{ m} = 6.500 \\ & \text{II } 1.500 \text{ c} + 750 \text{ v} + 750 \text{ m} = 3.000 \\ & \quad \text{I } (1.000 \text{ v} + 500 \text{ m}) = \text{II } 1.500 \text{ c} \\ & \quad \text{I } 500 \text{ m kasaantuu kuten ennenkin j.n.e.} \end{aligned}$$

*** Mainitun johtopäätöksen voi sen vuoksi esittää vielä hieman toisella tavalla: kapitalistisessa yhteiskunnassa tuotannon (ja siis myöskin „markkinain”) kasvu voi tapahtua joko kulutustarvikkeiden lisääntymisen laskuun tai — ja etupäässä juuri näin — tekniikan edistykseen laskuun, s.o. siten, että konetyö syrjäyttää käsivoimalla työskentelyn,— sillä r :n ja c :n välisen suhteen muuttuminen ilmaiseekin juuri käsityön osuuden pienenemistä.

a) kapitalistinen yhteiskunta kuluttaa enemmän [Nota bene*] käytettävissään olevasta vuotuisesta työajasta tuotantovälineiden (ergo** — pysyvän pääoman) tuottamiseen, jotka eivät voi muuttua tuloiksi enempää työpalkan kuin lisäarvonkaan muodossa, vaan saattavat olla toiminnessa vain pääomana” („Das Kapital”, II Bd., Seite 436)***.

IV

Nyt herää kysymys, mitä tekemistä esitetyllä teorialla on „surullisen kuuluisan markkinakysymyksen” kanssa? Tämä teoriahan lähtee „kapitalistisen tuotantotavan yleisen ja yksinomaisen herruuden” olettamuksesta, mutta „kysymyshän” onkin juuri siitä, onko kapitalismin täydellinen kehitys Venäjällä „mahdollista”. Tosin tämä teoria tekee korjauksen tavalliseen käsitykseen kapitalismin kehityksestä, mutta ilmeisesti se ei vielä edistä hituistakaan kysymystä kapitalismin kehityksen „mahdollisuudesta” (ja välttämättömyydestä) Venäjällä vaikka selitetään, miten kapitalismi *ylteensä* kehittyy.

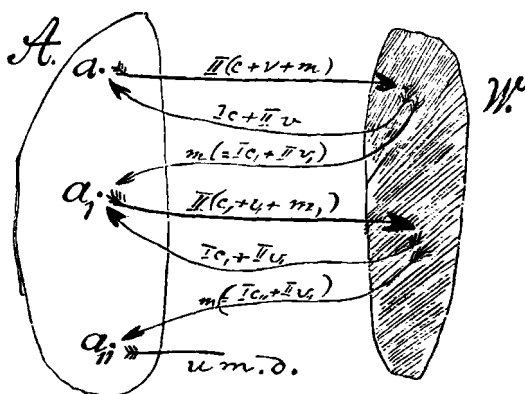
Referentti ei kuitenkaan rajoitu siihen, että esittää Marxin teorian koko kapitalistisesti järjestetyn yhteiskunnallisen tuotannon kulusta. Hän osoittaa, että on välttämätöntä erottaa „kaksi *oleellisesti erilaista* seikkaa pääoman kasaantumisessa: 1) kapitalistisen tuotannon kehittyminen laajuussuuntaan, jolloin se valtaa jo valmiita työaloja tunkien pois luontaistaloutta ja laajenee viimeksimainitun kustannuksella; ja 2) kapitalistisen tuotannon kehittyminen syvyysuuntaan, jos niin voidaan sanoa, jolloin sen laajeneminen tapahtuu luontaistaloudesta riippumatta, s.o. kapitalistisen tuotantotavan yleisen ja yksinomaisen herruuden vallitessa”. Ryhtymättä toistaiseksi arvostelemaan tätä jakoa siirrymme suoraan tarkastelemaan, mitä tekijä tarkoittaa kapitalismin kehittymisellä laajuussuuntaan: tämän prosessin, jossa luontaistalouden tilalle tulee kapitalistinen talous, selvittämisen pitäisi näyttää meille, millä tavalla Venäjän kapitalismi „valtaa koko maan”.

* — Huomatkaa. *Toim.*

** — siis. *Toim.*

*** — „Pääoma”, II osa, s. 436. *Toim.*

Referentti havainnollistaa kapitalismin kehittymistä laajuussuuntaan seuraavanlaisella kaavalla:

A — kapitalistit; W — välittömät tuottajat.

a, a_I, a_{II} — kapitalistisia tuotantolaitoksia.

Nuolet osoittavat vaihdettavien tavarain kulkua.

c, v, m — tavarain arvon muodostavat osat.

I, II — tavarain luontaismuoto: I — tuotantovälineet;

II — kulutusvälineet.

„A.- ja W.-paikkojen oleellisena erona”, sanoo referentti, „on se, että A:ssa tuottajat ovat kapitalisteja, jotka käyttävät lisäarvonsa tuotannollisesti, mutta W:ssä ne ovat välittömiä tuottajia, jotka eivät käytä lisäarvoaan (tarkoitin tässä sitä tuotteen arvo-osaa, mikä jää tuotantovälineiden ja välttämättömien toimeentulovälineiden arvon yli) tuotannollisesti.

Kun tarkastelemme kaavaa seuraten sitä nuolien suunnan mukaan, niin huomaamme helposti, kuinka kapitalistinen tuotanto A:ssa kehittyy W:ssä tapahtuvan kulutuksen kustannuksella vallaten sitä vähitellen”. Kapitalistisen tuotantolaitos a:n tuote menee „välittömille tuottajille” kulutustarvikkeiden muodossa; sen vastineeksi „välittömät tuottajat” palauttavat pysyvän pääoman (c) tuotantovälineiden muodossa ja vaihtelevan pääoman (v) kulutustarvikkeiden muodossa sekä lisäarvon (m) ylimääräisen tuotannollisen pääoman ainesten muodossa: $c_1 + v_1$. Tämä

pääoma on perustana uuden kapitalistisen tuotantolaitoksen *a*:n perustamiselle ja tämä tuotantolaitos lähettää tuotteensa aivan samalla tavalla kulutustarvikkeiden muodossa „välittömille tuottajille” ja niin edelleen. „Ylläesitetystä kaavasta, joka kuvaa kapitalismin kehitystä laajuussuuntaan, seuraa, että koko tuotanto on mitä kiinteimmin riippuvainen kulutuksesta „ulkopuolisilla” markkinoilla, joukkojen kulutuksesta (ja yleiseltä näkökannalta on aivan samantekevää, missä nämä joukot ovat,— kapitalistien lähettyvillä vaiko jossain valtameren takana). On ilmeistä, että tuotannon laajeneminen *A*:ssa, s.o. kapitalismin kehitys tähän suuntaan, lakkaa heti, kun kaikki välittömät tuottajat *W*:ssä muuttuvat tavarantuottajiksi, sillä, kuten edellä näimme, jokainen uusi tuotantolaitos (tai jokaisen vanhan tuotantolaitoksen laajentaminen) on tarkoitettu uutta kuluttajapiiriä varten *W*:ssä. Yleisesti levinnyt käsitys — sanoo referentti lopuksi — kapitalistisesta kasaantumisesta, s.o. kapitalistisesta uusintamisesta laajennetussa mitassa, rajoittuukin vain tuollaiseen käsitykseen asioista aavistamatta kapitalistisen tuotannon kehittyvän syvyys-suuntaan, riippumatta mistään maista, joissa on välittömiä tuottajia, s.o. riippumatta niin sanotuista ulkopuolisista markkinoista”.

Kaikessa ylläsanotussa voidaan olla yhtä mieltä vain siitä, että tämä käsitys kapitalismin kehittymisestä laajuussuuntaan ja sitä kuvaava kaava vastaa täydellisesti yleisesti levinneitä narodnikkilaisia katsomuksia tästä asiasta.

Tosiaan, vaikea on enää selvemmin ja havainnollisemmin kuvata yleisesti levinneiden katsomusten koko tolkuttomuutta ja sisällyksettömyyttä kuin edellä esitetystä kaavassa on tehty.

„Yleisesti levinnyt käsitys” on aina pitänyt meidän kapitalismiamme jonakin „kansanjärjestelmästä” irrallisena, sellaisena, mikä on syrjässä siitä,— juuri siten kuin kaavassa on osoitettu: siitä ei näy laisinkaan, minkälainen on kahden „paikan”, kapitalistisen ja kansan „paikan” välinen yhteys. Miksi *A*:sta lähetettävät tavarat löytävät ostajia *W*:ssä? mistä johtuu, että luontaistalous *W*:ssä muuttuu tavarataloudeksi? Yleisesti levinnyt katsantokanta ei ole milloinkaan antanut vastausta näihin kysymyksiin, sillä se on pitänyt vaihtoa jonain satunnaisena ilmiönä eikä määrätynlaisena *talousjärjestelmänä*.

Edelleen, yleisesti levinnyt katsantokanta ei ole milloinkaan antanut *selitystä* siitä, mistä ja millä tavalla meidän kapitalismimme on syntynyt, samoin kuin ei kaavakaan sitä selitä: asia esitetään siten, ikään kuin kapitalistit olisivat tulleet jostain ulkoapäin eivätkä noiden samojen „välittömien tuottajain” keskuudesta. Jää epäselväksi, mistä kapitalistit saavat itselleen „vapaita työläisiä”, joita tarvitaan tuotantolaitoksissa a, a_1 j.n.e. Jokainenhan tietää, että todellisuudessa nämä työläiset tulevat juuri „välittömistä tuottajista”, mutta kaavasta ei käy lainkaan selville, että vallatessaan W :n „paikkaa” tavaratuotanto muodostaa siellä vapaiden työläisten joukkoa.

Sanalla sanoen tämä kaava — prikulleen samaten kuin yleisesti levinnyt katsomuskaan — ei selitä kerrassaan mitään kapitalistisen järjestyksemme ilmiöistä ja siksi se ei kelpaa mihinkään. Tuo kaava ei laisinkaan saavuta sitä tarkoitusta, jota varten se on laadittu, — selittämään sitä, kuinka kapitalismi kehittyi luontaistalouden kustannuksella leviten kaikkialle maahan, — sillä kuten referentti itsekin huomaa, — „jos johdonmukaisesti seurataan käsiteltävänä olevaa katsomusta, niin on tehtävä sellainen johtopäätös, että asia ei voi mitenkään päästä kapitalistisen tuotantotavan kehittymiseen kaikkialle ulottuvaksi”.

Tämän jälkeen ei voi muuta kuin ihmetellä, että tekijä, vaikkapa vain osittainkin, itse yhtyy tähän katsomukseen sanoen, että „kapitalismi on todellakin (?) varhaisen lapsuutensa kausina kehittynyt tuollaisella helpoimmalla (sic!? *) tavalla (helpoimmalla siksi, että tässä kaapataan haltuun valmiita työaloja), ja että se osittain kehittyi tuohon suuntaan nytkin (??), mikäli maapallolla on vielä olemassa luontaistalouden jätteitä ja mikäli väestö lisääntyy”.

Todellisuudessa se ei ole kapitalismin kehityksen „helpoin” keino, vaan kaiken kaikkiaan prosessin „ymmärtämisen helpoin keino”, siinä määrin „helpoin”, että oikeampaa olisi nimittää sitä täydelliseksi ymmärtämättömyydeksi. Venäjän kaikenkarvaiset narodnikit yhä vieläkin hemmottelevat itseään näillä „helpoimmilla” keinoilla: aikomatta koskaan *selittää* sitä, millä tavalla meidän kapitalismimme on syntynyt ja miten se toimii, he rajoittuvat vertailemaan meidän järjestyksemme „kipeää kohtaa”,

* — sillä tavalla? *Toim.*

kapitalismia, „terveeseen kohtaan” — välittömiin tuottajiin, „kansaan”; edellinen pannaan vääräksi ja jälkimmäinen oikeaksi, ja koko syvämielinen järkeily päättyy sitten sentimentaalisiin fraaseihin siitä, mikä on „ihmisten yhteiselämälle” „vahingollista” ja mikä „hyödyllistä”.

V

Ylläesitetyn kaavan korjaamiseksi on aloitettava siitä, että selvitetään niiden käsitteiden sisältö, joista on kysymys. Tavaratuotannolla ymmärretään sellaista yhteiskunnallisen talouden organisatiota, jolloin tuotteita valmistavat erilliset, toisistaan eristetyt tuottajat, ja sitä paitsi jokainen spesialisoituu valmistamaan jotain yhtä tuotetta, joten yhteiskunnallisten tarpeiden tyydyttämiseksi on välttämättöntä tuotteiden ostoa ja myyntiä markkinoilla (ja tuotteista tulee sen vuoksi tavaroita). Kapitalismilla ymmärretään tavaratuotannon kehityksen sitä astetta, jolloin tavaraksi eivät muutu enää vain ihmistyön tuotteet, vaan myöskin itse ihmisen työvoima. Näin ollen kapitalismin historiallisessa kehityksessä ovat tärkeitä seuraavat kaksi seikkaa: 1) välittömien tuottajain luontaistalouden muuttuminen tavaratiloudeksi ja 2) tavaratalouden muuttuminen kapitalistiseksi tiloudeksi. Ensimmäinen muutos tapahtuu sen vuoksi, että muodostuu yhteiskunnallinen työnjako — toisistaan eristäytyneiden [*NB*: se on tavaratalouden välttämätön ehto], erillisten tuottajain spesialisoituminen harjoittamaan vain jotain yhtä teollisuusalaa. Toinen muutos tapahtuu sen vuoksi, että erilliset tuottajat, jotka kukin erikseen tuottavat tavaroita markkinoita varten, joutuvat kilpailusuhteisiin: jokainen pyrkii myymään kalliimmalla ja ostamaan halvemmalla, ja välttämättömänä seurauksena siitä on voimakkaan voimistuminen ja heikon vaipuminen, vähemmistön rikastuminen ja joukkojen köyhtyminen, mikä johtaa siihen, että itsenäisistä tuottajista tulee palkkatyöläisiä ja lukuisat pienet laitokset muuttuvat vähäiseksi määräksi suuria laitoksia. Näin ollen kaava on laadittava siten, että näytettäisiin nämä molemmat seikat kapitalismin kehityksessä ja ne muutokset, joita tämä kehitys saa aikaan markkinoiden laajuudessa, s.o. tavaroiksi muuttuvien tuotteiden määrässä.

Allaoleva kaava onkin laadittu tämän suunnitelman mukaan: on abstrahoitu pois kaikista sivuseikoista, s.o.

Kaavan selityksiä:

I — II...—VI ovat tuottajia.

a, b, c — teollisuuden alat (esimerkiksi maanviljelys, raaka- ja polttoaineteollisuus sekä jalostava teollisuus).

$a=b=c=3$. Tuotteen $a=b=c$ arvon suuruus on 3 (kolme arvoyksikköä), josta I tulee lisäarvon osalle*.

Sarakkeessa „markkinat“ on merkitty myytävien (ja ostettavien) tuotteiden arvon suuruus; sul-kumerkkeihin on otettu myytävän (ja ostettavan) työvoiman (=tv.) arvon suuruus.

Tuottajalta toiselle kulkevat nuolet osoittavat, että ensimmäinen on toisella palkkatyöläisenä.

On edellytetty yksinkertaista uusintamista: kapitalistit kuluttavat koko lisäarvon tuottamattomasti.

1.

Tuottajat	Tuotanto				Luontais-kulutus
	teollisuusalat			yhteensä	
	a	b	c		
I	a	b	c	9	9
II	a	b	c	9	9
III	a	b	c	9	9
IV	a	b	c	9	9
V	a	b	c	9	9
VI	a	b	c	9	9
Tulos	6a	6b	6c	54	54

3.

I	a	—	2c	9	6
II	a	2b	—	9	6
III	a	—	2c	9	6
IV	a	2b	—	9	6
V	a	—	2c	9	6
VI	a	2b	—	9	6
Tulos	6a	6b	6c	54	36

5.

I	2a	—	6c	24	11
II	$\frac{1}{2}a$	—	—	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
III	$\frac{1}{2}a$	—	—	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
IV	2a	6b	—	24	11
V	$\frac{1}{2}a$	—	—	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
VI	$\frac{1}{2}a$	—	—	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
Tulos	6a	6b	6c	54	28

* Sitä osaa arvosta, joka korvaa pysyvän pääoman, pidetään muuttumattomana ja sen vuoksi se on jätetty pois.

Markkinat		Tuottajat	Tuotanto				Luontais- kulutus	Markkinat		
Myyvät	Ostavat		teollisuusalat			yhteensä		Myyvät	Ostavat	
			a	b	c					
—	—	I	a	—	2c	9	6	3	3	2.
—	—	II	a	$\frac{2}{5}b$	$\frac{4}{5}c$	9	$8\frac{2}{5}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{5}$	
—	—	III	a	$\frac{2}{5}b$	$\frac{4}{5}c$	9	$8\frac{2}{5}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{5}$	
—	—	IV	a	$\frac{2}{5}b$	$\frac{4}{5}c$	9	$8\frac{2}{5}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{5}$	
—	—	V	a	$\frac{2}{5}b$	$\frac{4}{5}c$	9	$8\frac{2}{5}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{5}$	
—	—	VI	a	$\frac{2}{5}b$	$\frac{4}{5}c$	9	$8\frac{2}{5}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{5}$	
—	—	<i>Tulos</i>	6a	6b	6c	54	48	6	6	
3	3	I	a		6c	21	10	11	3 (+8 tv.)	4.
3	3	II	a			3	3	(4 tv.)	4	
3	3	III	a			3	3	(4 tv.)	4	
3	3	IV	a	6b		21	10	11	3 (+8 tv.)	
3	3	V	a			3	3	(4 tv.)	4	
3	3	VI	a			3	3	(4 tv.)	4	
18	18	<i>Tulos</i>	6a	6b	6c	54	32	22 (+16 tv.)	22 (+16 tv.)	
13	3 (+10 tv.)	I	6a	—	—	18	6	12	6 (+6 tv.)	6.
(5 tv.)	5	II		—	—	—	—	(6 tv.)	6	
(5 tv.)	5	III	—	6b	—	18	6	12	6 (+6 tv.)	
13	3 (+10 tv.)	IV	—	—	—	—	—	(6 tv.)	6	
(5 tv.)	5	V	—	—	6c	18	6	12	6 (+6 tv.)	
(5 tv.)	5	VI	—	—	—	—	—	(6 tv.)	6	
26 (+20 tv.)	26 (+20 tv.)	<i>Tulos</i>	6a	6b	6c	54	18	36 (+18 tv.)	36 (+18 tv.)	

niitä pidetään muuttumattomina (esimerkiksi väestön lukumäärä, työn tuottavuisuus ja monet muut), jotta voitaisiin analysoida *yksistään vain* mainittujen kapitalismin kehitykseen liittyvien seikkojen vaikutusta markkinoihin.

Tarkastelkaamme nyt tätä kaavaa, joka kuvaa johdonmukaisia muutoksia 6 tuottajaa käsittävän yhteisön talousjärjestelmässä. Kaavassa on esitetty 6 vaihetta, jotka osoittavat luontaistalouden kapitalistiseksi taloudeksi muuttumisen asteita.

1:n vaihe. On 6 tuottajaa, joista kukin käyttää työtään kaikilla 3:lla teollisuusalalla (*a*:ssa, *b*:ssä ja *c*:ssä). Saatu tuote (jota kullakin tuottajalla on 9: $a + b + c = 9$) käytetään omiin tarpeisiin omassa taloudessa. Sen vuoksi tässä meillä on luontaistalous puhtaassa muodossa; tuotteita ei joudu ollenkaan markkinoille.

2:n vaihe. I tuottaja tekee muutoksia työnsä tuottavuuteen: hän luopuu teollisuuden *b*-alasta ja ajan, joka käytettiin ennen tähän teollisuusalaan, hän kuluttaa nyt *c*-teollisuuteen. Koska yksi tuottaja on tällä tavalla erikoistunut, supistavat muut tuottajat *c*:n tuotantoa, koska I isäntä on tuottanut sitä ylikin oman kulutuksensa, ja he voimistavat *b*:n tuotantoa, tuottaakseen valmisteita I tuottajaa varten. Syntynyt työnjako johtaa kiertämättömästi tavaratuotantoon: I tuottaja myy 1:n *c*:n ja ostaa 1:n *b*:n, muut tuottajat myyvät yhteisesti 1:n *b*:n (kukin 5 tuottajasta myy $\frac{1}{5}$ *b*:tä) ja ostavat 1:n *c*:n (kukin $\frac{1}{5}$ *c*:tä); markkinoille joutuu tuotemäärä, jonka arvo on 6. Markkinoiden suuruus vastaa tarkalleen yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen tasoa: on spesialisoitu yhden *c*:n tuotanto ($1\ c = 3$) ja yhden *b*:n tuotanto ($1\ b = 3$), s.o. yksi yhdeksäsosa koko yhteiskunnallisesta tuotannosta [$18\ c (= a = b)$], ja $\frac{1}{9}$ koko yhteiskunnan tuotteesta meni markkinoille.

3:s vaihe. Työnjako edistyy edelleen ja se tulee käsittämään täydellisesti teollisuuden *b*- ja *c*-alat: kolme tuottajaa harjoittaa vain *b*-teollisuutta ja kolme vain *c*-teollisuutta. Kukin myy 1:n *c*:n (tai 1:n *b*:n), s.o. 3 arvoyksikköä, ja ostaa myös 3 — 1 *b*:n (tai 1 *c*:n). Tämä työnjaon voimistuminen johtaa markkinain kasvuun, jonne menee nyt jo 18 arvoyksikköä. Markkinain suuruus vastaa taaskin täsmällisesti yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen (=yhteiskunnallisen työnjaon) astetta: on spesiali-

soitunut 3:n *b*:n ja 3:n *c*:n tuotanto, s.o. $\frac{1}{3}$ yhteiskunnallisesta tuotannosta, ja markkinoille menee $\frac{1}{3}$ yhteiskunnallisesta tuotteesta.

4:s vaihe kuvaa jo kapitalistista tuotantoa: tavaratuotannon kapitalistiseksi tuotannoksi muuttumisen prosessi ei sisälly kaavaan ja sen vuoksi se on selitettävä erikseen.

Edellisessä vaiheessa jokainen tuottaja oli jo tavaran-tuottaja (teollisuuden *b*- ja *c*-aloilla, ja puhe onkin vain niistä): kukin tuotti erikseen, toisista irrallisena, riippumatta toisista tuottajista, tuotti markkinoita varten, joiden suuruutta luonnollisesti ei kukaan heistä tietänyt. Tätä yhteisiä markkinoita varten työskentelevien toisistaan eristäytyneiden tuottajain välistä suhdetta sanotaan kilpailuksi. On itsestään selvää, että näissä oloissa tasapaino tuotannon ja kulutuksen välillä (tarjonnan ja kysynnän välillä) saavutetaan vain useiden heilahtelujen kautta. Taitavampi, kekseliäämpi ja voimakkaampi tuottaja voimistuu entistä enemmän näiden heilahtelujen seurauksena,— heikon ja taitamattoman ne nujertavat. Harvojen yksilöiden rikastuminen ja joukkojen köyhtyminen — ovat kilpailun lain kiertämättömiä seurauksia. Asia päättyy siten, että häviölle joutuneet tuottajat kadottavat taloudellisen itsenäisyytensä ja menevät palkkatyöläisiksi onnellisen kilpailijansa laajentuneeseen laitokseen. Juuri se tilanne onkin kaavassa esitetty. Teollisuusalat *b* ja *c*, jotka ennen oli jaettu kaikkien 6:n tuottajan kesken, ovat nyt keskittyneet 2:n tuottajan haltuun (I:sen ja IV:nnen). Muut tuottajat ovat heillä palkkatyössä eivätkä saa enää työnsä koko tuotetta, vaan ilman lisäarvoa, jonka isäntä anastaa itselleen [muistutan, että lisäarvon määräksi edellytettiin $\frac{1}{3}$ tuotteesta, joten se, joka tuottaa 2 *b*:tä (= 6), saa isännältä $\frac{2}{3}$ — s.o. 4]. Tuloksena on työnjaon lisääntyminen ja markkinoiden kasvu, markkinoille menee jo 22, vaikka „joukot” ovatkin „köyhtyneet”: — tuottajat, joista on tullut (osittain) palkkatyöläisiä, eivät saa enää tuotetta kukin yhteensä 9, vaan ainoastaan 7,— omasta itsenäisestä taloudestaan (maanviljelystaloudesta eli *a*-teollisuudesta) tuottaja saa 3 ja palkkatyöstä (2 *b*:n tai 2 *c*:n tuotannosta) hän saa 4. Nämä tuottajat, jotka ovat jo enemmän palkkatyöläisiä kuin itsenäisiä isäntiä, ovat menettäneet mahdollisuuden viedä markkinoille mitään työnsä tuotteita, sillä taloudellisesti köyhtyessään he ovat

menettäneet tuotteen valmistukseen tarvittavat tuotantovälineet. Heidän on täytynyt turvautua „ansiotöihin”, s.o. viemään markkinoille työvoimansa ja tämän uuden tavaran myynnistä saamallaan rahoilla ostamaan tarvitsemansa tuotteet.

Kaavasta näkyy, että tuottajat II ja III, V ja VI myyvät kukin työvoimaa 4 arvoyksikköä ja ostavat samalla summalla kulutustarvikkeita. Mitä taas tulee kapitalistituottajiin, I:seen ja IV:nteen, niin kumpikin heistä tuottaa tuotteita 21:n arvosta; siitä hän käyttää itse 10 [$3(=a) + 3(=c \text{ tai } b) + 4$ (lisäarvo 2:sta c :stä tai 2:sta b :stä)] ja myy 11; kummankin ostaman tavaran määrä on 3 ($c \text{ tai } b$) + 8 (työvoima).

On huomautettava, että tässä tapauksessa yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen aste (on spesialisoitunut 5:n b :n ja 5:n c :n tuotanto, s.o. spesialisoidun tuotannon summa tekee 30) ei vastaa absoluuttisesti markkinoiden suuruutta (22),— mutta tämä kaavan erheellisyys johtuu siitä, että uusintaminen on otettu yksinkertaisena uusintamisena *, s.o. puuttuu kasaantumista, minkä vuoksi onkin käynyt niin, että työläisiltä pois otettu lisäarvo (kukin kapitalisti ottaa 4) menee kokonaan *luontaiskäyttöön*. Koska kasaantumisen puuttuminen on kapitalistisessa yhteiskunnassa mahdotonta, niin alempana tehdään vastaava korjaus.

5:s vaihe. Tavarantuottajain jakaantuminen on levinnyt myöskin maanviljelysteollisuuteen (a): palkkatyöläiset eivät ole voineet jatkaa talouden hoitamista tehdessään työtä pääasiassa vieraissa teollisuuslaitoksissa, ja he ovat joutuneet taloudelliseen häviöön: heille on jäänyt vain kurjia rippeitä maanviljelystaloudesta, $\frac{1}{2}$ aikaisemmasta määrästä (joka, kuten edellytimme, on juuri riittävä tyydyttämään perheen tarpeet) — aivan samoin kuin talonpoikiemme, „maanviljelijäin” valtavalla joukolla nykyiset viljelykset ovat vain surkeita tähteitä itsenäisestä maanviljelystaloudesta. Teollisuus a on samoin alkanut keskittyä harvoin suuriin tuotantolaitoksiin. Koska palkkatyöläiset eivät nyt enää tule toimeen omalla viljallaan, niin työpalkka, jota työläisten itsenäinen maanviljelystalous oli alentanut, kohoo antaen työläiselle rahavaroja leivän ostoon (vaikkakin pienemmässä määrässä kuin mitä hän

* Tämä koskee yhtä paljon myöskin 5:tta ja 6:tta vaihetta.

isäntänä ollessaan kulutti): työläinen itse tuottaa nyt $1\frac{1}{2}$ ($= \frac{1}{2} a$) ja ostaa 1:den, saaden kaikkiaan $2\frac{1}{2}$ entisten 3:n ($= a$) asemesta. Kapitalisti-isännät, jotka ovat liittäneet teollisuuslaitoksiinsa laajennetun maanviljelystalouden, tuottavat nyt kukin 2 a :ta ($= 6$), joista 2 menee työläisille työpalkkana ja 1 ($\frac{1}{3} a$:ta) — lisäarvo — jää heille. Tässä kaavassa kuvattua kapitalismin kehitystä seuraa „kansan” „köyhtyminen” (työläiset kuluttavat enää vain $6\frac{1}{2}$ eivätkä 7, kuten tapahtui 4:nnessä vaiheessa) sekä markkinain kasvu, joille menee nyt jo 26. Tuottajain enemmistöllä tapahtunut „maanviljelystalouden lamaantuminen” on johtanut maanviljelystuotteiden markkinain laajenemiseen eikä niiden supistumiseen.

6:s vaihe. Elinkeinojen spesialisoitumisen, s.o. yhteiskunnallisen työnjaon loppuunvieminen. Kaikki teollisuusalat ovat erottuneet toisistaan ja niistä on tullut eri tuottajain erikoisaloja. Palkkatyöläiset ovat menettäneet kokonaan itsenäisen taloutensa ja tulevat nyt toimeen yksinomaan palkkatyöllä. Tulos on taas sama: kapitalismin kehittyminen [itseään varten pidetty itsenäinen talous on syrjäytetty lopullisesti], „joukkojen köyhtyminen” [vaikka työpalkka onkin kasvanut, niin työläisten kulutus on supistunut $6\frac{1}{2}$:sta 6:een: he tuottavat 9 (3 a :ta, 3 b :tä tai 3 c :tä) ja antavat $\frac{1}{3}$ isännälle lisäarvona] sekä markkinain laajentuminen entisestään; niille menee nyt jo $\frac{2}{3}$ yhteiskunnallisesta tuotteesta (36).

VI

Tehkäämme nyt esitetystä kaavasta juontuvat johtopäätökset.

Ensimmäinen johtopäätös on se, että käsitettä „markkinat” ei voida laisinkaan erottaa yhteiskunnallisen työnjaon käsitteestä,— tuosta, kuten Marx sanoo, „kaiken tavara-tuotannon [ja siis,— lisäämme omasta puolestamme — myöskin kapitalistisen tuotannon] yleisestä perustasta”. „Markkinat” syntyvät sinne ja sikäli, missä ja mikäli ilmaantuu yhteiskunnallinen työnjako ja tavara-tuotanto. Markkinain suuruus liittyy erottamattomasti yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen asteeseen.

„Tavara saa yleisen, yhteiskunnan tunnustaman vastike-muodon vain rahana, mutta rahat ovat vieraassa taskussa.

Jotta ne saataisiin pois sieltä, täytyy tavaralla olla ennen kaikkea käyttöarvo rahojen omistajalle ja siis tämän tavaran tuottamiseen käytetty työ on kulutettava yhteiskunnallisesti hyödyllisessä muodossa, toisin sanoen sen *täytyy olla yhteiskunnallisen työnjaon jäsen*. Mutta työnjako on luonnollisesti kasvanut tuotanto-organismi, jonka kudokset ovat kietoutuneet keskenään ja jatkavat kietoutumistaan tavarantuottajain selän takana. Mahdollisesti tavara on uuden työlajin tuote, joka on tarkoitettu tyydyttämään syntynyttä tarvetta tai omalla ilmestymisellään ensi kertaa synnyttämään uuden tarpeen. *Mahdollisesti jokin erikoinen toiminto työprosessissa,— joka vielä eilen oli eräs saman tavarantuottajan monista tehtävistä,— tänään irtautuu tästä prosessista, siitä tulee itsenäinen, ja juuri sen vuoksi se lähettää osatuotteensa markkinoille itsenäisenä tavarana*” („Das Kapital”, I Bd., S. 85 *. Alle-viivaus minun).

Näin ollen yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen rajat kapitalistisen yhteiskunnan vallitessa määräävät rajat markkinain kehitykselle. Mutta tämä spesialisoituminen on olemukseltaan loppumatonta, samoin kuin tekniikan kehitysikin. Jotta saataisiin kohotetuksi sen ihmistyön tuottavaisuutta, joka käytetään esimerkiksi koko tuotteen jonkin osasen valmistamiseen, on välttämätöntä, että tämän osasen tuottaminen spesialisoitaisiin, että siitä tulisi erikoinen tuotantoala, joka on tekemisissä joukkotuotteen valmistukseen ja joka sen vuoksi sallii (ja aiheuttaa) koneiden käyttöä j.n.e. Se on asian toinen puoli. Toisaalta taas tekniikan edistys kapitalistisessa yhteiskunnassa merkitsee työn yhteiskunnallistamista ja tämä yhteiskunnallistaminen vaatii välttämättömästi tuotantoprosessin eri toimintojen spesialisoimista, niiden muuttumista pirstotuista, eristäytyneistä, kussakin tätä tuotantoalaa harjoittavassa laitoksessa erikseen toistuvista toiminnoista yhteiskunnallistetuiksi, yhteen, uuteen laitokseen keskittyneiksi toiminnoiksi, jotka ovat tarkoitettut tyydyttämään koko yhteiskunnan tarpeita. Esitän esimerkin.

„Viime aikoina Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen puunjalostustehtaat spesialisoituvat yhä enemmän, „ilmaantuu tehtaita, joissa ei valmisteta mitään muuta kuin esimerkiksi

* — „Pääoma”, I osa, s. 85 ¹² *Totm.*

kirvesvarsia tai luudanvarsia tai aukivedettäviä pöytiä... Konetyö edistyy keskeytymättömästi, alinomaan keksitään uusia koneita, jotka helpottavat ja halventavat tuotannon määrättyjä puolia... Esimerkiksi jokaisesta huonekalutuotannon haarasta on tullut erikoisala ja se vaatii erikoisia koneita ja erikoisia työläisiä... Kärärytuotannossa pyöränkehät valmistetaan erikoisissa tehtaissa (Missourissa, Arkansasissa, Tennesseessä), pyöränpuolat valmistetaan Indianassa ja Ohiossa, pyöränrummut taas erikoisissa tehtaissa Kentuckysssä ja Illinoisissa. Kaikki nämä erilliset osat ostetaan erikoisiin tehtaisiin, joiden erikoisalana ovat kokonaiset pyörät. Täten siis kokonaista kymmenkunta tehdasta osallistuu joidenkin halpojen käräryjen valmistukseen" (hra Tverskoi: „Kymmenen vuotta Amerikassa”. „Vestnik Jevropy”, 1893, 1. — Siteeraan Nik. — onin¹³ mukaan, s. 91, huom. 1).

Tästä näkyy, kuinka virheellinen on se väite, että yhteiskunnallisen työn spesialisoitumisen aikaansaama markkinoiden kasvu kapitalistisessa yhteiskunnassa on muka päättävä heti, kun kaikista luontaistuottajista tulee tavarantuottajia. Venäjän kärärytuotanto on jo kauan sitten tullut tavarantuotannoksi, mutta jotkin pyöränkehät valmistetaan yhä vielä kussakin kärärytehtaassa (tai pyörätehtaassa) erikseen; tekniikka on alhaisella tasolla, tuotanto on pirstottua suurilukuisen tuottajajoukon kesken. Tekniikan edistys on tuova tullessaan tuotannon eri osien spesialisoitumisen, niiden yhteiskunnallistumisen ja siis markkinain laajenemisen.

Tässä on tehtävä eräs varaus. Kaikki sanottu ei merkitse laisinkaan sen väittämän kieltämistä, että kapitalistinen kansakunta ei voi tulla toimeen ilman ulkomaisia markkinoita. Tuotannon ja kulutuksen välinen tasapaino kapitalistisessa tuotannossa saadaan aikaan vain jatkuvien heilahtelujen kautta; mitä suurempaa on tuotanto, mitä laajempi on sen palvelemien kuluttajain piiri, sitä voimakkaampia ovat nämä heilahtelut. Sen vuoksi on ymmärrettävää, että kun porvarillinen tuotanto on saavuttanut korkean kehitystason, niin se ei enää voi pysyä kansallisen valtion puitteissa: kilpailu pakottaa kapitalitit laajentamaan yhä enemmän tuotantoa ja etsimään itselleen ulkomaisia markkinoita laajaa tuotteiden menekiä varten. On selvää, että ulkomaisten markkinain välttä-

mättömyys kapitalistiselle kansakunnalle rikkoo yhtä vähän sitä lakia, että markkinat ovat yksinkertaisesti yhteiskunnallisen työnjaon ilmaus tavaratalouden vallitessa ja että ne siis voivat kasvaa yhtä loppumattomasti kuin työnjakokin,— se rikkoo sitä yhtä vähän kuin kriisit rikkovat arvolakia. Venäläisessä kirjallisuudessa alettiin murehtia markkinoista vasta sitten, kun meidän kapitalistinen tuotantomme visseillä aloillaan (esimerkiksi puuvilla-teollisuus) pääsi kehittymään täydellisesti, kun se saihaltuunsa kotimaiset markkinat melkein kokonaan ja keskittyi muutamiksi äärettömän suuriksi tuotantolaitoksiksi. Paras todistus siitä, että juuri kapitalistisen suurteollisuutemme edut ovat markkinoita koskevien järkeilyjen ja „kysymysten” aineellisena perustana, on se tosiasia, ettei kukaan kirjallisuudessamme ole vielä ennustanut kotiteollisuutemme perikatoa „markkinain” häviämisen seurauksena, vaikka kotiteollisuus tuottaa arvoja enemmän kuin miljaradiin ruplaan ja työskentelee samaista köyhtynyttä „kansaa” varten. Voivottelu teollisuutemme perikadosta markkinain puutteen vuoksi ei ole mitään muuta kuin kapitalistiemme hyvin läpinäkyvä manööveri, jotka painostavat sillä tavalla politiikkaa, samaistavat (vaativattomasti tajuten „voimattomuutensa”) oman taskunsa edut „maan” etujen kanssa ja osoittautuvat kykeneviksi sysäämään hallitusta harjoittamaan siirtomaavalloitusten politiikkaa, jopa pakoittamaan sen sotaankin tuollaisten „valtiollisten” etujen suojelemiseksi. Kun voivotteluja markkinoista — noita täysin lujittuneen ja jo ylpistymään ehtineen porvariston krokotiilinkyyneleitä — voidaan pitää todistuksena kapitalismin „voimattomuudesta”, niin siihen tarvitaan todellakin koko narodnikkilaista utopistisuutta ja narodnikkilaista naiiviutta kaikessa pohjattomuudessaan!

Toinen johtopäätös on se, että „kansanjoukon köyhtyminen” (tämä narodnikkien kaikkien markkinakysymystä käsittelevien järkeilyjen välttämätön osa) ei ole ainoastaan haittaamatta kapitalismin kehitystä, vaan päinvastoin juuri kuvastaa kapitalismin kehitystä, se on kapitalismin edellytys ja voimistaa sitä. Kapitalismi tarvitsee „vapaan työläisen”, ja sitähän se köyhtyminen juuri onkin, että pientuottajista tulee palkkatyöläisiä. Tämän joukkojen köyhtymisen rinnalla harvalukuiset riistäjät rikastuvat,

pienien tuotantolaitosten taloudellisen häviön ja rappeutumisen rinnalla suuremmat tuotantolaitokset voimistuvat ja kehittyvät; kumpikin prosessi edistää markkinain kasvua: „köyhtynyt” talonpoika, joka tuli ennen toimeen oman taloutensa varassa, elää nyt „ansiotöillä”, s.o. myymällä työvoimaansa; hänen täytyy nyt ostaa itselleen välttämättömät kulutustarvikkeet (vaikkapa sitten määrältään vähemmänkin ja huonompaa laatua); toisaalta ne tuotantovälineet, joista tämä talonpoika vapautuu, keskittyvät vähemmistön haltuun, niistä tulee *pääomaa*, ja valmistettu tuote joutuu nyt markkinoille. Vain näin onkin selitettävissä se ilmiö, että talonpoikaistomme joukkomittaisesta ekspropriomisesta reforminjälkeisellä kaudella ei ollut seurauksena kokonaistuotannon supistuminen maassa, vaan sen suureneminen* ja kotimaisten markkinain laajentuminen: on yleisesti tunnettu tosiasia, että suurtehtaiden tuotanto on kasvanut äärettömästi, että kotiteollisuuselinkeinot ovat levinneet huomattavasti — ja molemmat ne työskentelevät pääasiassa kotimaisia markkinoita varten — ja että samoin on lisääntynyt kotimaisilla markkinoilla liikkuvan viljan määrä (viljakaupan kehittyminen maassa).

* Kiihkanalaiselta se saattaa ehkä näyttää vain maanviljelystuotannon suhteen. „Viljan tuotanto on ehdottomasti pysähdystilassa”, sanoo esimerkiksi hra N. —on. Hän tekee tämän johtopäätöksen yksistään 8 vuotta (1871—1878) koskevien tietojen perusteella. Tarkastelkaamme tietoja pitemmältä ajalta: 8 vuotta on luonnollisesti liian lyhyt aika. Verratkaamme tietoja 60-luvulta [„Sotilastilastollinen kokoelma”, 1871]. 70-luvulta [N. —onin tiedot] ja 80-luvulta [„Tietokokoelma Venäjästä”, 1890]. Tiedot koskevat Euroopan Venäjän 50 lääniä ja käsittävät kaikki viljakasvit, myöskin perunan.

Keskimäärin vuosittain vuodet	Kylvetty		Korjattu		Monenko kertainen sato	Väestöä (tuhansissa)
	tuhansia tshetverttejä		(siemenet las-kettu pols)			
1864—1866 (3)	71.696	100	151.840	100	3,12	61.421 100 (v. 1867)
1871—1878 (8)	71.378	99,5	195.024	128,4	3,73	76.594 124,7 (v. 1876)
1883—1887 (5)	80.293	111,9	254.914	167,8	4,17	85.395 139,0 (v. 1886)

Kolmas johtopäätös, tuotantovälineiden tuotannon merkityksestä, vaatii korjausta kaavaan. Kuten ylempänä sanottiin, tämä kaava ei laisinkaan pyri kuvaamaan kapitalismin koko kehitysprosessia, vaan ainoastaan sitä, kuinka luontaistalouden muuttuminen tavarataloudeksi ja tämän jälkimmäisen muuttuminen kapitalistiseksi taloudeksi vaikuttaa markkinoihin. Siksi kasaantuminen onkin siitä abstrahoitu pois. Todellisuudessa kuitenkin kapitalistinen yhteiskunta ei voi olla olemassa ilman kasaantumista, sillä kilpailu pakottaa jokaista kapitalistia häviöön joutumisen uhalla laajentamaan tuotantoa. Tämä tuotannon laajeneminen on kaavassakin osoitettu: esimerkiksi I tuottaja 3:n ja 4:n vaiheen kuluessa laajensi c :n tuotantoa kolminkertaisesti: 2:sta c :stä 6:een c :hen; ennen hän työskenteli yksin laitoksessaan, mutta nyt kahden palkkatyöläisen kanssa. On selvää, että tämä tuotannon laajeneminen ei voinut tapahtua ilman kasaantumista: on täytynyt rakentaa erikoinen verstaaseampaa henkilöä varten, hankkia suurempi määrä työvälineitä, ostaa enemmän raaka-ainetta ja paljon muuta. Sama koskee myöskin IV tuottajaa, joka on laajentanut b :n tuotantoa. Tämän erillisten laitosten laajenemisen ja tuotannon keskittymisen täytyi synnyttää (tai voimistaa — mikä on samantekevää) tuotantovälineiden: koneiden, raudan, kivihiilen y.m.s. tuottamista kapitalisteille. Tuotannon keskittyminen kohotti työn tuottavuutta, vaihtoi käsityön konetyöhön ja heitti ulos vussin määrän työläisiä. Toisaalta kehittyi myöskin näiden koneiden ja muiden tuotantovälineiden tuotanto, joista kapitalistit tekivät pysyvää pääomaa, joka alkoi nyt kasvaa nopeammin kuin vaihteleva pääoma. Jos verrattaisiin esimerkiksi 4:tä vaihetta 6:nteen, niin havaittaisiin tuotantovälineiden tuotannon kasvaneen $1\frac{1}{2}$ kertaisesti (sillä ensimmäisessä tapauksessa on 2 kapitalistista tuotantolaitosta, jotka tarvitsevat pysyvän pääoman suurentamista, mutta jälkimmäisessä tapauksessa on 3): verratessamme tätä kasvua kulutustarvikkeiden tuotannon kasvuun me havaitsisimme juuri sen tuotantovälineiden tuotannon mitä nopeimman kasvun, josta ylempänä on puhuttu.

Tämän tuotantovälineiden nopeinta kasvua koskevan lain koko sisältö ja merkitys onkin vain siinä, että käsi-voimalla suoritettavan työn vaihtaminen konetyöhön,—

yleensä tekniikan edistys koneellisen teollisuuden aikana,— vaatii kehittämään voimaperäisesti kivihiilen ja raudan tuotantoa, jotka ovat oikeita „tuotantovälineitä tuotantovälineitä varten”. Se, että referentti ei ole ymmärtänyt tämän lain olemusta eikä ole prosessia kuvaavien kaavojen takaa nähnyt prosessin todellista sisältöä, näkyy selvästi hänen seuraavasta lausunnostaan: „Sivullisesta tuollainen tuotantovälineiden tuotanto tuotantovälineitä varten tuntuu kerrassaan järjestömältä, mutta niinhän [sic!] Pljushkinin rahankasaaminenkin rahaa varten oli samoin (!!) kerrassaan järjestön prosessi. Ei kumpikaan, ei hän eivätkä he, käsitä itsekään, mitä he oikein tekevät”. Narodnikit nimenomaan yrittävätkin saada todistetuksi juuri sen — Venäjän kapitalismin järjestömyyden, joka muka saattaa kansan taloudellisesti häviölle, mutta ei luo tuotannon korkeampaa organisatiota. Se on tietysti satua. Käsityön vaihtamisessa konetyöhön ei ole mitään „järjettöä”: päinvastoin, siinä juuri ilmeneekin ihmisen luoman tekniikan koko edistyksellinen toiminta. Mitä korkeammalle tekniikka kehittyy, sitä enemmän se työntää pois ihmisen käsivoimalla tekemää työtä, ja sen tilalle tulee paljon yhä mutkallisempia koneita: maan yleisessä tuotannossa tulee yhä suurempi sija koneille ja niiden valmistamiseen tarvittaville välineille*.

Näitä kolmea johtopäätöstä on täydennettävä vielä kahdella huomautuksella.

Ensiksikään, ylläesitetty ei ollenkaan kiellä sitä „ristiriitaisuutta kapitalistisessa tuotantotavassa”, josta Marx puhuu seuraavin sanoin: „Työläiset ovat tavarana ostajina tärkeitä markkinoille. Mutta kapitalistisen yhteiskunnan tendenssinä on rajoittaa sitä maksua minimihintaan, mikä heille, tavaransa — työvoiman — myyjille, annetaan” („Kapital”, Bd. II, S. 303, № 32 **). Edellä on jo sanottu, että kapitalistisessa yhteiskunnassa ei voi olla kasvamatta myöskään se yhteiskunnallisen tuotannon osa, joka tuottaa kulutustar-

* Siksi on ymmärrettävää, että on väärin jakaa kapitalismin kehitys laajuus- ja syvyysuuntaan tapahtuvaksi kehitykseksi: kaikki kehitys käy samalla tavalla työnjaon suuntaan; näiden seikkojen välillä ei ole „oleellista” eroa. Todellisuudessa niiden välinen eroavaisuus muodostuu tekniikan edistyksen eri asteista johtuvaksi. Kapitalistisen tekniikan alemmilla kehitysasteilla — yksinkertaisessa yhteistyössä ja manufaktuurissa — ei vielä ole tuotantovälineiden tuotantoa tuotantovälineitä varten: se syntyy ja kehittyy äärettömän suureksi vasta korkeammalla asteella — koneellisen suurteollisuuden aikana.

** — „Pääoma”, II osa, s. 303, huom. 32.¹⁴ Toim.

vikkeita. Tuotantovälineiden tuotannon kehitys vain lykkää kauemmaksi tuota ristiriitaa, mutta ei hävitä sitä. Se voidaan poistaa vasta sitten, kun poistetaan itse kapitalistinen tuotantotapa. Kuitenkin on itsestään selvää, että jos tätä ristiriitaa pidetään esteenä, joka haittaa kapitalismin kehittymistä täyteen mittaansa Venäjällä (kuten narodnikit niin mielellään tekevät), niin se on jo kerrassaan typerää; — muuten, se on jo riittävästi selitetty kaavalla.

Toiseksi, kun käsitellään kapitalismin ja „markkinain” kasvun välistä suhdetta, niin ei voida olla ottamatta huomioon sitä epäilemättömtä totuutta, että kapitalismin kehitys tuo kiertämättä tullessaan koko väestön ja työläisproletariaatin tarpeiden tason kohoamisen. Tämän kohoamisen aiheuttaa yleensä tuotteiden vaihdon vilkastuminen, mikä johtaa yhä useammin kosketuksiin kaupunkien ja maaseudun asukkaiden, eri maantieteellisten seutujen asukkaiden välillä j.n.e. Samaan johtaa myös työläisproletariaatin tiiveys ja yhteenkesittyminen, mikä kohottaa sen tietoisuutta ja ihmisarvon tuntoa ja antaa sille mahdollisuuden käydä menestyksellistä taistelua kapitalistisen järjestyksen saaliinhimoisia tendenssejä vastaan. Tämä tarpeitten suurenemisen laki on ilmennyt kaikella voimallaan Euroopan historiassa — verrattakoon toisiinsa esimerkiksi XVIII vuosisadan lopun ja XIX vuosisadan lopun ranskalaisista proletaaria taikka 1840-luvun englantilaista työmiestä* ja nykypäivien englantilaista työmiestä. Tämä sama laki vaikuttaa myöskin Venäjällä: tavaratalouden ja kapitalismin nopea kehitys maareformin jälkeisellä kaudella johti myöskin „talonpoikaiston” tarpeiden tason kohoamiseen: talonpojat ovat alkaneet elää „puhtaammin” (vaatteiden, asunnon y.m.s. kannalta). Sitä, että tämä ehdottoman edistyksellinen ilmiö on pantava juuri Venäjän kapitalismin eikä minkään muun tilille, — sitä todistaa jo sekin yleisesti tunnettu tosiasia (jonka kaikki kotiteollisuusammattiemme ja yleensä talonpoikaistalouden tutkijat toteavat), että teollisuusseutujen talonpojat elävät paljon „puhtaammin” kuin ne talonpojat, jotka harjoittavat yksinomaan maanviljelystä ja joihin kapitalismi ei ole juuri ollenkaan kajonnut. Luonnollisesti tämä seikka ilmenee

* Vertaa *Fr. Engels*. „Työväenluokan asema Englannissa vuonna 1844”. Se on kaikkein kauhistuttavinta ja kurjinta kerjäläisyyden tilaa (sanan kirjaimellisessa merkityksessä) ja ihmisarvon tunteen täydellistä lamaantumista.

ennen kaikkea ja kaikkein helpoimmin „sivilisation” puhtaasti ulkonaisen, näkyvän puolen omaksumisessa, mutta vain hra V. V:n tapaiset paatuneet taantumukselliset saatavat surra tätä ilmiötä eikä nähdä siinä mitään muuta kuin pelkkää „rappautumista”.

VII

Ymmärtääksemme, mikä sisältö „markkinakysymyksellä” oikeastaan on, on parasta verrata narodnikkilaista ja marxilaista käsitystä siitä prosessista, joka on kuvattu 1:ssä kaavassa (A-paikan kapitalistien ja W-paikan välitömiä tuottajien keskeisestä vaihdosta) ja 2:ssä kaavassa (6:n tuottajan luontaistalouden muuttumisesta kapitalistiseksi taloudeksi).

Jos otamme 1:sen kaavan, niin emme pysty selittämään itsellemme mitään. Miksi kapitalismi kehittyy? mistä se ilmestyy? Se tuntuu joltain „sattumalta”, sen syntymisen syyksi sanotaan joko se, että „me emme ole kulkeneet oikeaa tietä”..., tai se, että päällystö „juurruttaa” sitä. Miksi „väestöjoukko köyhtyy”? siihen kaava ei taaskaan anna vastausta, ja vastauksen asemesta narodnikit kuittavat asian sentimentaalisilla fraaseilla „vuosisatojen pyhitämästä järjestelmästä”, oikealta tieltä poikkeamisesta y.m.s. joutavuuksista, joissa kuuluisa „subjektiivinen metodi sosiologiassa” on niin kekseliäs.

Se, että ei pystytä selittämään kapitalismia ja että tosilojen tutkimisen ja selvittämisen asemesta turvaudutaan utopiaan, johtaa kapitalismin merkityksen ja voiman kieltämiseen. Se on kuin jokin parantumaton sairaus, joka ei voi ammentaa mistään voimia kehitystä varten. Ja me tuomme tämän sairaan tilaan vähäisen, miltei huomaamattoman parannuksen, kun sanomme, että se voi kehittyä tuottamalla „tuotantovälineitä tuotantovälineitä varten”. Sitä vartenhan täytyy kapitalismin tekniikan kehittyä *, mutta „me näemme”, että juuri tätä kehitystä ei olekaan olemassa. Sitä varten tarvitaan, että kapitalismi käsittäisi koko maan, mutta me näemme, että „asia ei voi päästä mitenkään niin pitkälle, että kapitalismi kehittyisi kaikkialle ulottuvaksi”.

* Toisin sanoen teollisuuden pienten tuotantoyksikköjen vaihtaminen suurin, käsityön syrjäyttäminen konefyön edestä.

Jos sitävastoin hyväksymme 2:sen kaavan, niin kapitalismin kehitys enempää kuin kansan köyhtyminkenkään ei meistä enää näytä sattumalta. Ne ovat yhteiskunnalliseen työnjakoon perustuvan tavaratalouden kasvun välttämättömiä seuralaisia. Markkinakysymys jää kokonaan pois, sillä markkinat eivät ole mitään muuta kuin tämän työnjaon ja tavaratuotannon ilmausta. Silloin ei kapitalismin kehitys näytä ainoastaan mahdolliselta [minkä referentti voisi parhaassa tapauksessa * saada todistetuksi], vaan myöskin välttämättömältä, koska tekniikan edistys, kun kerran yhteiskunnallinen talous perustuu työnjakoon ja tuotteen tavaramuotoon, ei voi olla johtamatta kapitalismin voimistumiseen ja syventymiseen.

Nyt sitten herää kysymys, miksi pitää hyväksyä juuri jälkimmäinen mielipide? mikä sen osoittaa oikeaksi?

Sen osoittavat tosiasiat Venäjän nykyisen talouselämän todellisuudesta.

Painopisteenä 2:ssa kaavassa on siirtyminen tavarataloudesta kapitalistiseen talouteen, tavarantuottajain jakaantuminen kapitalisteiksi ja proletariaatiksi. Ja kun me tarkastelemme Venäjän nykyisen yhteiskunnallisen talouden ilmiöitä, niin näemme, että pääsija siinä on juuri pientuottajaimme *jakaantumisella*. Jos tarkkailemme maanviljelijä-talonpoikia, niin osoittautuu, että toisaalta talonpojat joukoittain hylkäävät maansa, kadottavat taloudellisen itsenäisyyden, muuttuvat proletaareiksi, ja että toisaalta talonpojat laajentavat alituisesti kylvöalaa ja siirtyvät parempiin viljelystapoihin. Toisaalta talonpojat menettävät maanviljelysinventaarion (elollisen ja elottoman),— toisaalta taas talonpojat hankkivat parannettuja työvälineitä, alkavat hankkia koneita j.n.e. [vertaa V. V. „Edistyksellisiä virtauksia talonpoikaistaloudessa“]. Toisaalta talonpojat hylkäävät maan, myyvät maaosuuksia, antavat niitä vuokralle,— toisaalta taas talonpojat ottavat vuokralle maaosuuksia ja ostavat ahnaasti yksityisomistajain maita. Kaikki nämä ovat yleisesti tunnettuja, kauan sitten todettuja tosiasioita **, joiden ainoana *selityksenä* ovat tavaratalouden lait, joka talous hajoittaa „yhteisö“-talonpoikaistoam-

* Toisin sanoen siinä tapauksessa, jos hän arvioisi oikein tuotantovälineiden tuotannon merkityksen ja oikein ymmärtäisi sen.

** Talonpojat itse ovat sangen sattuvasti nimittäneet tätä prosessia „*epä-talonpoikaistumiseksi*“. [Kts. „Katsaus Nizhni-Novgorodin läänin maatalouteen vuodelta 1892“. N.—N., 1893. III vihko, s. 186—187.]

mekin porvaristoksi ja proletariaatiksi. Kun otamme kotiteollisuuden harjoittajat, niin osoittautuu, että reforminjälkeisellä kaudella ei ainoastaan syntynyt uusia elinkeinon-ammattajeja ja entiset kehittyneet nopeampaa vauhtia [tämä ilmiö on tulosta juuri mainitusta maanviljelystalonpoikaiston jakaantumisesta, se on tulosta yhteiskunnallisen työn-jaon edistymisestä*], vaan sitä paitsi kotiteollisuuden harjoittajain joukko on yhä enemmän köyhtynyt, vajonnut kurjuuteen ja menettänyt taloudellisen itsenäisyytensä, samalla kun mitätön vähemmistö on rikastunut tämän joukon kustannuksella, kasannut äärettömän suuria pääomia, muuttunut ylösostajiksi, jotka ovat kahmineet käsiinsä tuotteiden realisoimisen ja loppujen lopuksi järjestäneet kotiteollisuusammattiemme valtavassa enemmistössä jo aivan kapitalistisen *suurtuotannon kotityöjärjestelmän*.

Näiden kahden vastakkaisen virtauksen olemassaolo pientuottajaimme keskuudessa osoittaa havainnollisesti, että kapitalismi ja joukkojen köyhtyminen eivät sulje pois toisiaan, vaan päinvastoin ovat toistensa ehtoina,— ja se todistaa eittämättömästi, että kapitalismi on nykyään jo Venäjän talouselämän tärkein tausta.

Siksi ei olekaan paradoksi, jos sanomme, että „markkinakysymyksen” ratkaiseminen pohjautuu juuri talonpoikaiston jakaantumisen tosiasiaan.

Ei voida olla huomauttamatta siitäkään, että jo kuului-saksi tulleen „markkinakysymyksen” (laajalti levinneessä) asettelussa sellaisenaan piilee useita typeryyksiä. Tavallisin määritelmä (kts. § 1) on jo rakennettu suorastaan mitä uskomattomimpien olettamusten varaan,— että yhteiskunnan taloudellinen järjestys voidaan muka luoda tai hävittää jonkin ihmisryhmän tahdosta,— „intelligenssin” tai „hallituksen” tahdosta (sillä muuten ei voitaisi kysyäkään näin: „voidaanko” kapitalismi kehittää täydelliseksi? „pitääkö” Venäjän mennä kapitalismin kautta? „onko” yhteisö säilytettävä? j.n.e.),— että kapitalismi muka sulkee pois kansan köyhtymisen,— että markkinat ovat muka jotakin kapitalis-mista erillistä ja riippumatonta, jokin sen kehityksen erikoinen ehto.

* Tämän ilmiön huomiotta jättäminen on eräs hra Nikolai —onin suurimpia teoreettisia virheitä.

Näitä typeryyksiä oikaisematta ei kysymystä voida ratkaista.

Tosiaan, kuvitelkaamme, että jonkun päähän pälkähtäisi tähän kysymykseen: „voiko Venäjällä kehittyä kapitalismi, kun suuret kansanjoukot ovat köyhiä ja köyhtyvät yhä enemmän?” vastata seuraavalla tavalla: „Kyllä, voi kehittyä, sillä kapitalismi ei tule kehittymään kulutustarvikkeiden linjaa, vaan tuotantovälineiden linjaa”. Ilmeistä on, että tuollainen vastaus pohjautuu siihen aivan oikeaan ajatukseen, että kapitalistisen kansakunnan kokonaistuotannon kasvu tapahtuu pääasiassa tuotantovälineiden linjaa (s.o. enemmän tuotantovälineiden kuin kulutustarvikkeiden linjaa), mutta vieläkin ilmeisempää on se, että tuollainen vastaus ei voi edistää kysymyksen ratkaisua hituistakaan, samoin kuin sellaisesta syllogismista, jossa arvostelma on oikea, mutta päätelmäarvostelma järjetön, ei voida saada oikeaa johtopäätöstä. Tuollainen vastaus (toistan vieläkin) edellyttää jo sitä, että kapitalismi kehittyy, tulee vallitsevaksi koko maassa, siirtyy korkeammalle teknilliselle asteelle (koneelliseen suurteollisuuteen), kun kysymys sen sijaan rakentuukin juuri sille perustalle, että kielletään kapitalismin kehittymisen mahdollisuus ja pientuotannon vaihtuminen suurtuotannoksi.

„Markkinakysymys” pitää johtaa „mahdollista” ja „täytymistä” koskevan hyödyttömän keinottelun piiristä tosilojen pohjalle, sille pohjalle, että tutkitaan ja *selitetään*, miten Venäjän taloudellinen järjestelmä muovautuu ja minkä vuoksi se muovautuu juuri siten eikä jotenkin toisin.

Rajoitun esittämään joitakin esimerkkejä käytettävissäni olevasta aineistosta näyttääkseni konkreettisesti, minkäluontoisia nimenomaan ovat ne tiedot, joihin edellä esitetty perustuu.

Näyttääkseni pientuottajien jakaantumisen ja sen, että heidän keskuudessaan ei ole käynnissä ainoastaan köyhtymisprosessi, vaan myöskin suuren (verrattain suuren) porvarillisen talouden muodostumisprosessi, esitän tietoja Euroopan Venäjän kolmesta puhtaasti maanviljelyskihlakunnasta, jotka kuuluvat eri lääneihin: Taurian läänin Dneprin kihlakunnasta, Samaran läänin Novouzenskin kihlakunnasta ja Saratovin läänin Kamyshinin kihlakunnasta. Tiedot on otettu zemstvojen tilastokokoelmista. Mahdollisten huomautusten varalta, että valitut kihlakunnat

eivät ole tyypillisiä (reunamaissamme, joissa ei ole juuri ollenkaan ollut maaorjuutta ja jotka on huomattavalta osaltaan asutettu jo reformin jälkeisen „vapaan” järjestyksen aikana, on jakaantuminen todellakin edistynyt paljon nopeammin askelin kuin keskuksessa), sanon seuraavaa:

1) Taurian läänin kolmesta mannerkihlakunnasta on Dneprin kihlakunta valittu siksi, että se on kokonaan venäläinen [0,6% siirtolaisten talouksia], sen väestönä ovat yhteisötalonpojat.

2) Novouzenskin kihlakunnasta on otettu ainoastaan venäläistä väestöä (yhteisöväestöä) koskevat tiedot [kts. „Novouzenskin kihlakunnan tilastotietojen kokoelma”, s. 432—439. Otsake **a**] ja tällöin on jätetty pois niin sanotut „huutturilaiset”, s.o. ne yhteisötalonpojat, jotka ovat lähteneet pois yhteisöstä ja asettuneet erikseen, ostetulle tai vuokratulle maalle. Näiden suoranaisten farmaritalouden edustajain liittäminen taulukkoon* voimistaisi huomattavasti jakaantumista.

3) Kamyshinin kihlakunnasta on otettu vain isovenäläistä (yhteisö-) väestöä koskevat tiedot.

Talonpoikain ryhmät varallisuuden mukaan	Dneprin kihlakunta					Novouzenskin kihlakunta					Kamyshinin kihlakunta				
	Talouden lukumäärä	%-eissa	Kylvöala desjatiinoina	%-eissa	Yhtä taloutta kohti kylvöalaa desjatiinoina	Talouden lukumäärä	%-eissa	Kylvöala desjatiinoina	%-eissa	Yhtä taloutta kohti kylvöalaa desjatiinoina	Talouden lukumäärä	%-eissa	Kylvöala desjatiinoina	%-eissa	Yhtä taloutta kohti kylvöalaa desjatiinoina
Köyhä ryhmä	7.880	40	38.439	11	4,8	10.504	37	36.007	8	3,4	9.313	54	29.194	20	3,1
Keski-ryhmä	8.234	42	137.344	43	16,6	10.757	38	128.986	29	12	4.980	29	52.735	35	10,6
Varakas ryhmä	3.643	18	150.614	46	41,3	7.014	25	284.069	63	40,5	2.881	17	67.844	45	23,5
Yhteensä	19.757	100	326.397	100	17,8	28.275	100	449.062	100	15,9	17.174	100	149.703	100	8,7

Ryhmitys on kokoelmissa tehty Dneprin kihlakunnan osalta sen mukaan, kuinka monta desjatiinaa taloudella

* Todellisuudessa 2.294 huutturilaisella on 123.252 desjatiinaa kylvöjä (s.o. keskimäärin 53 desjatiinaa yhtä isäntää kohti). Heillä on 2.662 palkkatyöläistä (ja 234 palkkalaisnaista). Hevosia ja härkiä heillä on >40.000. Hyvin paljon on uudenaikaisia työvälineitä: kts. „Novouzenskin kihlakunnan tilastotietojen kokoelma”, s. 453.

on kylvöalaa, muissa kihlakunnissa työkarjan määrän mukaan.

Köyhien ryhmään on merkitty — Dneprin kihlakunnassa ne taloudet, joilla ei ole lainkaan kylvöjä tai jotka kylvävät korkeintaan 10 desjatiinaa taloutta kohti; Novouzenskin ja Kamyshinin kihlakunnassa ne taloudet, joilla ei ole työjuhtia tai on yksi työjuhta. *Keskiryhmään* — Dneprin kihlakunnassa ne taloudet, joilla on kullakin 10—25 desjatiinaa kylvöjä; Novouzenskin kihlakunnassa ne taloudet, joilla on 2—4 työjuhtaa; Kamyshinin kihlakunnassa ne taloudet, joilla on 2—3 työjuhtaa. *Varakkaaseen* ryhmään ne taloudet, joilla on kylvöjä yli 25 desjatiinaa (Dneprin kihlakunta) tai joilla on enemmän kuin 4 työjuhtaa taloutta kohti (Novouzenskin kihlakunta) ja enemmän kuin 3 (Kamyshinin kihlakunta).

Näistä numerotiedoista näkyy selvästi, että meidän maanviljelys- ja yhteisötalonpoikaistossamme ei ole käynnissä yleensä köyhtymisen ja taloudellisen häviön prosessi, vaan jakaantuminen porvaristoksi ja proletariaatiksi. Äärettömän suuri talonpoikaisjoukko (köyhä ryhmä) — keskimäärin noin $\frac{1}{2}$ kaikista — menettää taloudellisen itsenäisyytensä. Sen hallussa on enää vain mitättömän pieni osa paikallisten talonpoikain koko maanviljelystaloudesta, — noin 13% paikkeilla (keskimäärin) kylvöalasta; taloutta kohti on 3—4 desjatiinaa kylvöjä. Jotta saataisiin käsitys siitä, mitä sellaiset kylvöt merkitsevät, sanomme, että Taurian läänissä talonpoikaistalous, tullakseen toimeen yksinomaan itsenäisellä maanviljelystulolla turvautumatta niin sanottuihin „ansiotöihin”, tarvitsee kylvöjä 17—18 desjatiinaa*. On selvää, että alimman ryhmän edustajien toimeentulolähteenä ei enää ole niinkään paljon oma taloutensa kuin ansiotyöt, s.o. työvoimansa myyminen. Ja kun me otamme yksityiskohtaisemmat tiedot, jotka luonnehtivat tämän ryhmän talonpoikain asemaa, niin näemme, että suurin osa niistä, jotka ovat hylänneet taloutensa, antaneet maaosuutensa vuokralle, jääneet vaille työinventariota ja lähteneet ansiotöihin, on lähtöisin juuri tästä ryhmästä. Tämän ryhmän talonpoikaisto edustaa maaseutuproletariaattiamme.

* Samaran ja Saratovin läänissä paikallisen väestön vähäisemmän varallisuuden vuoksi tämä normi on puolisentoista kertaa pienempi.

Mutta toisaalta juuri samoista yhteisötalonpojista erotautuu aivan toisenlainen ryhmä, jolla on kokonaan päinvas-
tainen luonne. Ylimmän ryhmän talonpoikien kylvöalat ovat
7—10 kertaa suuremmat kuin alimman ryhmän talon-
poikien kylvöalat. Kun näitä kylvöaloja (23—40 desjati-
inaa taloutta kohti) verrataan siihen kylvödesjatiinain
„normaali”-määrään, jolla perhe voi tulla puutetta kärsi-
mättä toimeen yksinomaan maanviljelystaloutensa varassa,
niin näemme, että ne ovat näitä viimeksimainittuja 2—3
kertaa suuremmat. On selvää, että tämä talonpoikaisto
harjoittaa jo maanviljelystä saadakseen tuloja, harjoittaa
sitä viljakauppaa varten. Se kartuttaa melkoisia säästöjä
ja käyttää ne talouden parantamiseen ja viljelysmenetel-
mien kohottamiseen, hankkii esimerkiksi maatalouskoneita
ja uudenaikaisia työvälineitä: esimerkiksi Novouzenskin
kihlakunnassa yleensä 14%:lla talonisännistä on uuden-
aikaisia maanviljelysvälineitä; sen sijaan ylimmän ryhmän
talonpoikien keskuudessa on 42%:lla talonisännistä uuden-
aikaisia työvälineitä (joten 75% niistä koko kihlakunnan
talouksista, jotka omistavat uudenaikaisia maanviljelys-
välineitä, kuuluu ylimmän ryhmän talonpoikiin) ja heidän
haltuunsa on keskittynyt 82% kaikista „talonpoikaiston”
omistamista uudenaikaisista työvälineistä*. Ylimmän ryh-
män talonpojat eivät enää selviydy kylvöistään omine
työvoimineen ja siksi he turvautuvat työläisten palkkaami-
seen: esimerkiksi Novouzenskin kihlakunnassa 35% ylim-
män ryhmän talonisännistä pitää vakituisia palkkatyöläisiä
(lukuunottamatta niitä, jotka palkkautuvat esimerkiksi
elonleikkuun ajaksi j.n.e.); samoin on Dneprin kihlakun-
nassakin. Sanalla sanoen ylimmän ryhmän talonpojat ovat
jo epäilemättä porvaristoa. Heidän voimansa ei enää
perustu toisten tuottajain ryöväämiseen (kuten koronkisku-
rien ja „kulakkien” voima perustuu), vaan itsenäiseen
tuotannon järjestelyyn **: tämän ryhmän haltuun, joka
muodostaa $\frac{1}{5}$ talonpoikaistosta, on keskittynyt enemmän
kuin $\frac{1}{2}$ kylvöalasta [otan yleisen keskimäärän kaikista kol-
mesta kihlakunnasta]. Kun otetaan huomioon, että työn

* Kihlakunnassa on talonpoikaistolla yhteensä 5.724 uudenaikaista työväli-
nettä.

** Mikä tietysti perustuu samoin ryöväämiseen, mutta ei enää itsenäisten
tuottajain, vaan työläisten ryöväämiseen.

tuottavaisuus (s.o. sato) on näillä talonpojilla paljon suurempi kuin alimman ryhmän maatonkivilla proletaareilla,—niin ei voida olla tekemättä sitä johtopäätöstä, että viljatuotannon tärkeimpänä liikevoimana on maaseututorvaristo.

Minkälainen vaikutus tällä talonpoikaiston jakaantumisella porvaristoksi ja proletariaatiksi [narodnikit eivät näe tässä prosessissa mitään muuta kuin „joukkojen köyhtymisen”] piti olla „markkinain” suuruuteen, t.s. sen viljaosan suuruuteen, joka muuttuu *tavaraksi*? On selvää, että tämän osan piti kasvaa huomattavasti, sillä ylimmän ryhmän talonpoikain viljamäärä ylitti suuresti heidän omat tarpeensa ja meni markkinoille; toisaalta taas alimman ryhmän edustajain oli ostettava lisäviljaa niillä rahavaroilla, joita he saivat ansiotöistä.

Esittäksemme täsmällisiä tietoja tästä kysymyksestä meidän on zemstvojen tilastokokoelmien asemesta otettava V. J. Postnikovin teos: „Etelä-Venäjän talonpoikaistalous”. Postnikov kuvaa zemstvojen tilastotietojen perusteella Taurian läänin kolmen mannerkihlakunnan (Berdjanskin, Melitopolin ja Dneprin kihlakuntien) talonpoikaistaloutta ja analysoi tätä taloutta talonpoikain eri ryhmien mukaan [jotka on jaettu 6 kategoriaan kylvöalan suuruuden perusteella: 1) taloudet, joilla ei ole kylvöjä; 2) joissa kylvetään korkeintaan 5 desjatiinaa; 3) — 5:stä 10:een desjatiinaan; 4) 10—25 desjatiinaan; 5) 25—50 desjatiinaan, ja 6) yli 50 desjatiinaa]. Tarkastellessaan eri ryhmien suhdetta markkinoihin, tekijä jakaa kunkin maanviljelystalouden kylvöalan seuraaviin 4 osaan: 1) *talousala* — näin Postnikov nimittää sitä osaa kylvöalasta, joka antaa kylvöihin tarvittavat siemenet; 2) *ravintoala* — antaa työntekijäperheen ja palkkatyöläisten ravitsemiseen tarvittavan viljan; 3) *rehuala* — antaa rehun työkarjalle, ja vihdoin 4) *kauppa- eli markkinakylvöjen* ala antaa ne tuotteet, mitkä muutetaan tavaraksi ja menevät taloudesta markkinoille. On ymmärrettävää, että vain viimeksimainittu ala antaa *rahatuloja*, muut sen sijaan luontaistuloja, s.o. antavat tuotteita, jotka käytetään itse taloudessa.

Laskettuaan näiden kunkin alan suuruuden talonpoikaiston eri kylvöryhmissä Postnikov esittää seuraavan taulukon:

	Sadasta desjatiinasta kylvöalaa on				Rahatuloja saadaan		Taurian läänin kolmessa kihlakunnassa		Kylvöjen keskimääräinen suuruus kussakin ryhmässä
	talousala	ravintoala	rehuala	kauppakylvöjen ala	1 kylvödesjatiinaa kohti	1 taloutta kohti	Kylvöalan suuruus desjatiinoissa	Siitä kauppa-kylvöjen ala	
Korkein taan 5 desj. kylvöissä talouksissa	6	90,7	42,3	-39	—	—	34.070	—	3,5 desj.
5—10 " "	6	44,7	37,5	+ 11,8	3,77	30	140.426	16.851	8
10—25 " "	6	27,5	30	36,5	11,68	191	540.093	194.433	16,4
25—50 " "	6	17,0	25	52	16,64	574	494.095	256.929	34,5
yll 50 " "	6	12,0	21	61	19,52	1.500	230.583	140.656	75
<i>Yhteensä</i>	6			42			1.439.267	608.869	17—18 desj.

Huomautus taulukkoon:

1) Postnikovilla ei ole viimeisen edellistä saraketta; se on minun laskemani.

2) Rahatulojen suuruuden Postnikov määrittelee siten, että olettaa koko kauppakylvöjen alalle kylvetyksi vehnää ja laskee siitä keskisadan ja viljan keskimääräishinnan.

Näistä numerotiedoista me näemme, että mitä suuremaksi talous tulee, sitä enemmän se saa tavaratuotannon luonteen, sitä suuremman osan viljasta se tuottaa myytäväksi [eri ryhmissä 12—36—52—61%]. Peruskylväjät, kahden ylimmän ryhmän talonpojat (heillä on enemmän kuin 1/2 koko kylvöalasta), antavat pois taloudesta enemmän kuin puolet koko maanviljelystuotteestaan [52 ja 61%].

Ellei talonpoikaisto jakaantuisi porvaristoksi ja proletariatiksi, toisin sanoen jos kylvöala jakaantuisi „tasaapuolisesti” kaikkien „talonpoikien” kesken, niin silloin kaikki talonpojat kuuluisivat keskiryhmään (joka kylvää 10—25 desjatiinaa) ja markkinoille menisi vain 36% kaikesta viljasta, s.o. 518.136 kylvödesjatiinan tuote (36% 1.439.267:stä = 518.136). Nyt sen sijaan, kuten

taulukosta näkyy, menee markkinoille 42% koko viljasta, 608.869 desjatiinan tuote. Näin ollen „joukkojen köyhtyminen”, talouden täydellinen rappeutuminen 40%:lla talonpojista (köyhä ryhmä, s.o. korkeintaan 10 desjatiinaa kylvävien ryhmä), maalaisproletariaatin muodostuminen — on johtanut siihen, että markkinoille on toimitettu 90 tuhanen* kylvödesjatiinan tuotteet.

En halua lainkaan sanoa, että talonpoikaiston jakaantumisesta johtuva „markkinain” laajeneminen rajoittuisi tähän. Ei likimainkaan. Me näimme esimerkiksi sen, että talonpojat hankkivat uudenaikaisia työvälineitä, s.o. käyttivät säästöjään „tuotantovälineiden tuottamiseen”. Me näimme, että paitsi viljaa on markkinoille tullut vielä toinenkin tavaralaji — ihmisen työvoima. Kaikesta tästä olen mainitsematta vain sen vuoksi, että olen esittänyt tämän esimerkin ahtaassa ja erikoistarkoituksessa: osoittaakseni, että meillä Venäjällä joukkojen köyhtyminen johtaa todellakin tavaratalouden ja kapitalistisen talouden voimistumiseen. Valitsin tahallani sellaisen tuotteen kuin viljan, joka kaikkialla ja aina joutuu kaikkein myöhimmin ja kaikkein hitaimmin mukaan tavarankiertokulkuun. Sen vuoksi on valittu sellainen seutukin, missä harjoitetaan yksinomaan maanviljelystä.

Nyt otan toisen esimerkin, joka koskee puhtaasti teollisuusaluetta, Moskovan lääniä. Zemstvojen tilastomiehet ovat kuvanneet talonpoikaistaloutta „Moskovan läänin tilastotietojen kokoelman” VI ja VII osassa, jotka sisältävät eräitä mainioita kuvauksia kotiteollisuuselinkeinoista. Rajoitun esittämään yhden kohdan kuvauksesta „Pitsituotanto”**, jossa selitetään, millä tavalla ja minkä vuoksi talonpoikain elinkeinoammatit reforminjälkeisellä kaudella kehittyivät erikoisen nopeasti.

Pitsituotanto syntyi kuluvan vuosisadan 20-luvulla kahdessa naapurikylässä Podolskin kihlakunnan Voronovon kunnassa. „1840-luvulla se alkaa levitä hitaasti muihinkin lähikyliin, vaikkei se vielääkään käsitä suurta aluetta. Mutta 60-luvulta alkaen, varsinkin viimeisten 3—4 vuoden aikana, se on levinnyt nopeasti ympäristöseuduille”.

* 90.733 desjatiinaa = 6,3% koko kylvöalasta.

** „Kokoelma tilastotietoja Moskovan läänistä”. Taloustilastojen osasto. VI osa, II vihko. Moskovan läänin elinkeinoammatit, II vihko. Moskova, 1880.

32 kylässä, joissa tällä kertaa tuotantoa harjoitetaan, se on syntynyt

2:ssa kylässä vuonna 1820.
 4:ssä ” ” 1840.
 5 ” ” 1860-luvulla.
 7 ” ” vuosina 1870—1875.
 14 ” ” ” 1876—1879.

„Kun syvennytään tutkimaan niitä syitä, jotka ovat saaneet aikaan tällaisen ilmiön”, kirjoittaa kuvauksen tekijä, „s.o. tämän elinkeinoammatin tavattoman nopean leviämisen nimenomaan viimeisinä vuosina, niin havaitsemme, että toisaalta talonpoikain elinolot ovat tänä aikana huomattavasti huonontuneet ja toisaalta väestön tarpeet — sen väestöosan tarpeet, joka on suotuisammassa oloissa — ovat huomattavasti kasvaneet”.

Tämän vahvistukseksi tekijä lainaa Moskovan zemstvo-tilastoista seuraavat numerotiedot, jotka esitän taulukon muodossa *:

Podolskin kihlakunnan Voronovon kunta:

Voronovon kunnassa	Talonidäntien määrä					Talonidäntien lukumäärä							Hevosten lukumäärä lajittelu				Maaomaisuuden omaavien ihmisten lukumäärä			
	Lukumäärä		Sataa henkilöä kohti oli			Talonidäntien lukumäärä							Hevosten lukumäärä lajittelu				Maaomaisuuden omaavien ihmisten lukumäärä			
	hevosia	lehmäiä	hevosta	lehmäiä	pienen karjan	hevosittain	1 hevosta omistavien	2 hevosta omistavien	3 hevosta omistavien	suuremman kuin 3 hevosta omistavien	1 hevosta omistavien	2 hevosta omistavien	3 hevosta omistavien	sekä muita kuin 3 hevosta omistavien	kuukausi	maaliskuun	maaliskuun	maaliskuun	maaliskuun	
Vuonna 1869 oli	1.233	1.473	1.472	22	30	276	567	298	70	22	567	596	210	100	1.067	900	92	75		
						22%	46%	24%	6%	2%	39%	40%	14%	7%		84%	9%	7%		
Vuonna 1877 oli	1.244	1.607	1.726	25	27	319	465	313	95	52	465	626	285	231	1.166	965	5	196		
						26%	37%	25%	8%	4%	29%	39%	18%	14%		82,5%	0,5%	17%		

„Nämä numerot”, jatkaa tekijä, „puhuvat selvästi siitä, että hevosten, lehmien ja pienen karjan yleinen lukumäärä tässä kunnassa on suurentunut, mutta tämä hyvinvoinnin

* Olen jättänyt pois tiedot lehmien jakaantumisesta (Johtopäätös on sama) ja lisännyt prosenttilaskelmat.

kasvu on tullut vain erinäisten yksilöiden osaksi, nimittäin niiden talonisäntien osaksi, joilla on kullakin 2—3 hevosta tai useampia...

...Me siis näemme, että paitsi sellaisten talonpoikien lukumäärän lisääntymistä, joilla ei ole lehmää eikä hevosta, lisääntyy myöskin niiden lukumäärä, jotka lakkaavat muokkaamasta maata: kun ei ole karjaa, niin ei ole myöskään riittävästi lantaa; maa kuihtuu, sitä ei kannata viljellä; itsensä ja perheen ruokkimiseksi, ettei kuoltaisi nälkään, ei riitä se, että vain miehet harjoittavat elinkeinoammattia,— hehän ovat harjoittaneet sitä ennenkin maanviljelystöistä vapaana aikana — perheen muidenkin jäsenten on etsittävä sivuansioita...

...Taulukoissa esittämämme numerotiedot näyttivät meille erään toisenkin ilmiön; näissä kylissä on *suurentunut* myöskin niiden henkilöiden lukumäärä, joilla on 2—3 hevosta tai lehmää. Siis näiden talonpoikien hyvinvointi on parantunut, mutta samalla me kuitenkin sanoimme, että „sen ja sen kylän kaikki naiset ja lapset järjestään harjoittavat elinkeinoammattia”. Miten sellainen ilmiö on käsitettävissä?.. Selittääksemme tämän ilmiön meidän on tarkastettava, miten näissä kylissä eletään, tutustuttava lähemmin kotioloihin näissä kylissä, ja silloin mahdollisesti saamme selville, mistä johtuu tällainen voimakas pyrkimys tavarantoiminnan tuottamiseen myytäväksi?

Me emme tietysti ryhdy tässä tutkimaan yksityiskohtaisesti, minkälaisissa edullisissa olosuhteissa talonpoikaisväestön keskuudesta vähitellen erottautuu muita voimakkaampia yksilöitä ja perheitä, minkälaisen olojen seurauksena heidän hyvinvointinsa muodostuu ja minkälaisen yhteiskunnallisten olojen seurauksena tämä hyvinvointi kerran ilmaannuttuaan voi nopeasti kasvaa ja kasvaakin siinä määrin, että se erottaa huomattavasti yhden osan kylän asukkaista toisesta osasta. Riittää kun seuraamme tätä prosessia ja huomautamme talonpoikaisen maaseudun eräästä kaikkein tavallisimmasta ilmiöstä. Siinä ja siinä kylässä joku talonpoika on saanut kotikyläläistensä keskuudessa terveen, voimakkaan, raittiin ja uutteran miehen maineen; hänellä on iso perhe, pääasiassa poikia, joilla on samanlainen vahva ruumiinrakenne ja hyvä suunta; kaikki he asuvat yhdessä eivätkä jaa taloutta; saavat 4—5 hengen maaosuuden. Luonnollisesti sen muokkaamiseen ei kuiten-

kaan tarvita perheen kaikkia työkäsiä. Ja 2—3 poikaa työskenteleekin vakituisesti vieraspaikkalaisissa tai paikallisissa ammateissa ja vain heinänteon aikana keskeyttää lyhyeksi ajaksi työn sivuammateissa ja auttaa perhettä peltotöissä. Perheenjäsenten ansiot eivät pirstoudu, vaan muodostavat yhteisen omaisuuden; muiden suotuisten ehtojen vallitessa se ylittää huomattavasti perheen tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavat menot. Muodostuu säästöä, minkä vuoksi perhe voi harjoittaa ammattia paremmilla ehdoilla: se voi ostaa raaka-aineet puhtaalla rahalla alkuperäiseltä omistajalta, myydä valmistamansa tavaran silloin, kun se on hinnassa, se voi tulla toimeen ilman kaikenlaisten „työnantajain”, kauppiaiden ja kauppiasmuorien y.m.s. välitystä.

Tulee mahdollisuus palkata työläinen, sitten toinen, tai jakaa työtä kotiin köyhille talonpojille, jotka ovat menettäneet kokonaan mahdollisuuden harjoittaa itsenäisesti jotain ammattia. Näiden ja muiden samanluontoisten ehtojen vuoksi esittämällämme voimakkaalla perheellä on tilaisuus saada voittoa muidenkin työstä eikä vain omasta työstään. Tässä emme tietenkään kajoa niihin tapauksiin, jolloin tällaisista perheistä kehittyy yksilöitä, jotka tunnetaan kulakkien, kansannylkijöiden nimellä, vaan tarkastelemme talonpoikaisväestön keskuudessa aivan tavallisia ilmiöitä. Kokoelman II osassa ja VI osan I. vihkossa julkaistut taulukot osoittavat selvästi, että sikäli kuin talonpoikaiston yhden osan asema huononee, niin sikäli useimmissa tapauksissa toisen osan, pienemmän osan tai sen eri jäsenten hyvinvointi paranee.

Sitä mukaa kuin ammattien harjoittaminen laajenee, käyvät yhteydet ulkomaailmaan, kaupunkiin, tässä tapauksessa Moskovaan, kiinteämmiksi ja eräät moskovalaiset tavat tunkeutuvat vähitellen maaseudulle ja ilmenevät aluksi juuri näissä varakkaimmissa perheissä. Hankitaan samo-vaari, tarvittavia lasi- ja porsliiniastioita, „siistimpiä” vaatteita. Kun tämä vaatteiden siisteys ilmenee miehellä aluksi siinä, että hän vetää jalkaan virsujen asemesta saappaat, niin naisilla kengät ja saappaat ovat niin sanoakseni siistimpien vaatteiden lopputekijöitä; he mieltyvät ennen kaikkea räikeänvärisiin, kirjaviini karttuunikankaisiin, liinoihin, kuviollisiin villasaaleihin y.m.s. ihannuksiin...

...Talonpoikaisperheessä on „ammoisista ajoista” ollut tapana, että vaimo vaatettaa miehen, itsensä ja lapset... Niin kauan kun viljeltiin omaa pellavaa kului vaatteisiin tarvittavien kankaiden ja esineiden ostoon vähemmän rahaa, ja tämä raha saatiin myymällä kanoja, munia, sieniä, marjoja, ylimääräinen lankavyyhti tai liempi palttinakappale. Kaikki muu tuotettiin kotona. Juuri nämä olosuhteet, t.s. se, että kotona tuotettiin kaikki ne valmisteet, mitkä talonpoikaisnaisilta vaadittiin, ja se, että heiltä meni siihen kaikki peltotöiltä vapaa aika, selittääkin tässä tapauksessa sen, miksi pitsituotanto kehittyi Voronovon kunnan kylissä sangen hitaasti. Pitsinkudontaa harjoittivat pääasiassa parhaiten turvattujen tai suurimpien perheiden tyttävät, joissa ei kaikkien naisten ollut pakko kehrätä pellavaa tai kutoa palttinaa. Mutta halvat karttuunit ja mitkalit alkoivat vähitellen syrjäyttää palttinaa; siihen karttui sitten muitakin ehtoja: joko pellava ei kasvanut tai mies halusi saada paidan punaisesta pumpulikankaasta ja itselle teki mieli saada koreampi „shubka” (sarafaani), ja niinpä tämä tapa kutoa kotona erilaisia palttinakankaita ja liinoja talonpoikaisvaatetusta varten jää vähitellen syrjään tai rajoittuu suuresti. Itse vaatteetkin muuttuvat toisenlaisiksi, osittain sen vuoksi, että kotikutoiset kankaat syrjäytyvät ja niiden tilalle tulee tehtaissa valmistettuja kankaita...

...Tästä johtuukin, että väestön enemmistölle on välttämätöntä pyrkiä tuottamaan tavaraa myytäväksi ja käyttämään vieläpä lapsiakin tähän tuotantoon”.

Tämä tarkkaavaisen havainnoitsijan yksinkertainen kertomus osoittaa havainnollisesti, millä tavalla talonpoikaisomme joukossa käy yhteiskunnallisen työnjaon prosessi, kuinka se johtaa tavaratuotannon [ja siis myöskin markkinain] voimistumiseen ja kuinka tämä tavaratuotanto sinänsä, s.o. niiden samojen suhteiden voimalla, joihin se asettaa tuottajat markkinain suhteen, johtaa siihen, että ihmisen työvoiman osto ja myynti tulee „aivan tavalliseksi ilmiöksi”.

VIII

Ei liene haitaksi, jos lopuksi kuvataan kiistanalaista kysymystä,— jota on nähtävästi jo liiankin paljon rasitettu abstraktioilla, kaavoilla ja formuloilla,— tarkastelemalla

„yleisesti levinneiden katsomusten” erään uusimman ja huomatuimman edustajan ajatuksia.

Tarkoitan hra Nikolai —onia*.

Hänen mielestään suurimpana „esteenä” kapitalismin kehitykselle Venäjällä on sisäisten markkinain „supistuminen”, talonpoikien ostokyvyn „pieneminen”. Elinkeinoammattien kapitalistisoituminen — sanoo hän — on syrjäyttänyt valmisteiden kotituotannon; talonpojan on pitänyt ostaa itselleen vaatteet. Hankkiakseen sitä varten rahaa talonpoika ryhtyi voimaperäisesti kyntämään maita, ja koska maaosuudet eivät olleet riittäviä, hän laajensi tätä peltoalaa paljon suuremmaksi kuin mitä järkevä taloudenhoito edellytti; hän korotti maksut vuokramaista sietämättömän suuriksi — ja joutui lopulta taloudelliseen häviöön. Kapitalismi kaivoi itse itselleen haudan, saattoi „kansantalouden” vuoden 1891 kauhistuttavaan kriisiin ja... pysähtyi, koska sillä ei ollut allaan maaperää ja koska sillä ei ollut voimia „kulkea edelleen samaa tietä”. Tajutuaan, että „*me* olemme poikenneet vuosisatojen pyhitämästä kansan talousjärjestelmästä”, Venäjä odotteleekin nyt... päällystöltä määräyksiä „suurtuotannon istuttamisesta yhteisöön”.

Missä on tämän (Venäjän narodnikeille) „ikuisesti uuden” teorian järjettömyys?

Siinäkö, että sen tekijä ei ymmärrä, mikä merkitys on „tuotantovälineiden tuottamisella tuotantovälineitä varten”? Eipä tietenkään. Hra Nik. —on tuntee hyvin tämän lain ja vieläpä huomauttaakin, että se on ilmennyt meilläkin (s. 186, 203—204). Tosin hänellä kun on kyky lyödä itseään ristiriidoilla, hän unohtaa toisinaan tämän lain (vertaa s. 123), mutta on selvää, että tuollaisten ristiriitojen korjaaminen ei korjaisi vähääkään tekijän tärkeintä (ylläesitettyä) järkeilyä.

Hänen teoriansa järjettömyys on siinä, että hän ei osaa selittää meidän kapitalismissamme ja että sitä koskevat järkeilynsä hän perustaa pelkkiin harhakuvitelmiin.

Hra Nik. —on pitää „talonpoikaista”, joka on joutunut taloudelliseen häviöön sen johdosta, että teollisuustuotteet ovat syrjäyttäneet pois kotituotteet, jonain yhtäläisenä,

* Luonnollisesti tässä ei voi olla puhuttakaan koko hänen teoksensa tarkastelusta, sillä siihen tarvittaisiin erikoisteos, vaan alnoastaan hänen mieliperustelujensa yhden väittämän tarkastelusta.

sisäisesti solidaarisena, sellaisena, joka reagoi kaikkiin elämän ilmiöihin yhtenä ihmisenä.

Todellisuudessa ei mitään sellaista ole olemassa. Tavara-tuotanto ei olisi voinut syntyäkään Venäjällä, ellei olisi ollut olemassa tuotannollisten yksikköjen (talonpoikais-talouksien) eristyneisyyttä toisistaan, ja kaikki tietävät, että todellisuudessa meidän talonpoikamme hoitavat taloutta kukin erikseen ja toisistaan riippumatta; harjoittavat omaan laskuunsa ja omalla riskillään tuotteiden valmistusta, jotka tulevat heidän yksityisomaisuudekseen; käyvät kukin erikseen suhteisiin „markkinoiden” kanssa.

Tarkastakaamme, miten ovat asiat „talonpoikaistossa”.

„Tarvitessaan rahaa talonpoika laajentaa ylenmäärin peltoalaa ja joutuu taloudelliseen häviöön”.

Mutta peltojen laajentamiseen pystyy vain varakas talonpoika, jolla on kylvösiementä sekä riittävästi elollista ja elotonta inventaariota. *Sellaiset* talonpojat (ja heitä, kuten tunnettua, on vähemmistö) lisäävät todellakin kylvöjä ja laajentavat talouttaan siinä määrin, etteivät tule enää toimeen ilman palkkalaisten apua. Mutta suurin osa talonpojista ei pysty laisinkaan tyydyttämään rahantarvetta laajentamalla taloutta, koska heillä ei ole minkäänlaisia varastoja eikä riittävästi tuotantovälineitä. Rahaa hankkiaakseen *sellainen* talonpoika menee „ansiotöihin”, t.s. hän ei vie enää markkinoille tuotteitaan, vaan työvoimansa. Ansiotöihin meno johtaa luonnollisesti maanviljelystalouden edelleen lamaanutumiseen, ja sellainen talonpoika päätyy siihen, että antaa maaosuutensa vuokralle oman yhteisönsä rikkaalle jäsenelle, joka paisuttaa talouttaan eikä tietenkään käytä vuokratusta maaosuudesta saatua tuotetta itse, vaan lähettää sen *markkinoille*. Tuloksena on „kansan köyhtyminen”, kapitalismin kasvu ja markkinain laajeneminen. Eikä siinä kaikki. Rikas talonpoikamme, joka on kokonaan kiinni laajennetussa maanviljelystaloudestaan, ei voi enää entiseen tapaan tuottaa itse itselleen esimerkiksi jalkineita: hänen on edullisempaa ostaa ne. Mitä köyhtyneeseen talonpoikaan tulee, niin hänenkin on turvaututtava ostojalkineisiin: hän ei voi valmistaa niitä omassa taloudestaan siitä yksinkertaisesta syystä, ettei hänellä enää ole omaa taloutta. Syntyy jalkineiden kysyntää ja viljan tarjontaa, jota vakavarainen talonpoika, jonka talouden edistyksellinen kehitys on saanut V. V:n ihan

helytymään, on tuottanut yli omien tarpeitten. Naapurit, jalkineita valmistavat kotiteollisuuden harjoittajat, joutuvat samaan asemaan, jossa maanviljelijät vastikään olivat: voidakseen ostaa viljaa, jota lamaantuva talous antaa liian vähän, on laajennettava tuotantoa. Ja taaskin tuotantoa laajentaa tietysti vain sellainen kotiteollisuuden harjoittaja, jolle on kertynyt säästöjä, s.o. vähemmistön edustaja; hän saa mahdollisuuden joko palkata työläisiä tai jakaa työtä kotiin köyhille talonpojille. Kotiteollisuuden harjoittajain enemmistö sen sijaan ei voi ajatellakaan tuotannon laajentamista: he ovat mielissään, jos rikastunut ylösostaja „antaa työtä” heille, s.o. jos he onnistuvat löytämään ostajan ainoalle tavaralleen — työvoimalle. Taaskin on tuloksena kansan köyhtyminen, kapitalismin kasvu ja markkinain laajeneminen; annetaan uusi sysäys yhteiskunnallisen työnjaon edelleen kehittymiselle ja syventymiselle. Mihin tämä liike päättyy? Sitä ei kukaan voi sanoa, samoin kuin ei sitäkään, missä se on saanut alkunsa; eikä se ole tärkeätäkään. Tärkeätä on se, että meillä on edesämme sama elävä elimellinen prosessi, tavaratalouden kehittymisen ja kapitalismin kasvun prosessi. „Epätalonpoikaistuminen” maaseudulla osoittaa meille tämän prosessin alkuvaiheen, sen syntymisen, sen varhaisasteet; suurkapitalismi kaupungeissa osoittaa meille tämän prosessin loppuvaiheen, sen tendenssit. Yrittäkää repiä kahtia nämä ilmiöt, yrittäkää tarkastella niitä erikseen ja toisistaan riippumattomina, — ja te ette pääse järkeilyssänne mihinkään, ette pysty selittämään kumpaakaan ilmiötä, ette kansan köyhtymistä ettekä kapitalismin kasvua.

Tällöin kuitenkin tapahtuu useimmiten siten, että tuolaisten aluttomien ja loputtomien järkeilyjen tekijät, jotka eivät osaa selittää prosessia, keskeyttävät tutkimuksensa julistamalla, että toinen kahdesta heille yhtä käsittämättömäksi jääneestä ilmiöstä [ja sitä paitsi tietysti juuri se, joka on ristiriidassa „kriittisesti ajattelevan yksilön siveellisesti kehittyneen tunteen” kanssa] on „järjetön”, „satunnainen” ja „roikkuu ilmassa”.

Mutta todellisuudessa tietysti vain heidän omat järkeilynsä „roikkuvat ilmassa”.

ша. „Разрешивание“ въ дѣлѣхъ пошевелитъ
каше нечаго это убога, заравденыя его, его
рашия стаями; кружины камушки въ городахъ
показываютъ каше концы этого убога, его
таждѣмъ. Пограблене раздвѣтитъ эти ебеныя,
пограблене раздвѣтитъ ихъ отъ друга и негодн.
силы другъ отъ друга, — и въ не силеже въ
своимъ раздвѣщеніи свата концы съ концами,
не силеже обдѣлывать на того на друга еб-
ныя, ни обдѣлывать награда, ни дѣлать камушки.

Для этого однако бываетъ бѣднѣе часъ
така, что авнога подавить раздвѣщеніи бѣдъ
илана и бѣдъ концы, не убога обдѣлывать убо-
га, обдѣлывать издѣлываніи заавданіи, что
одно изъ двухъ, одинаково камушки, или еб-
ныя [и убога концы убога иланы то, кодо-
рое противодѣлать „уравненіи раздвѣщеніи
убога концы иланы иланы“] —
„кашѣ“, „силе“, „силе“ въ ваддѣтъ.

На самомъ дѣлѣ, раздвѣщеніи, ваддѣтъ въ вад-
дѣтѣ“ аднѣ кашѣ изъ ебеныя раздвѣ-
щеніи.

